

RINGERIKE.

Skrivergården
- Vaker -
Nordreke

L. Gaardhøe.

RINGERIKE

1951-52

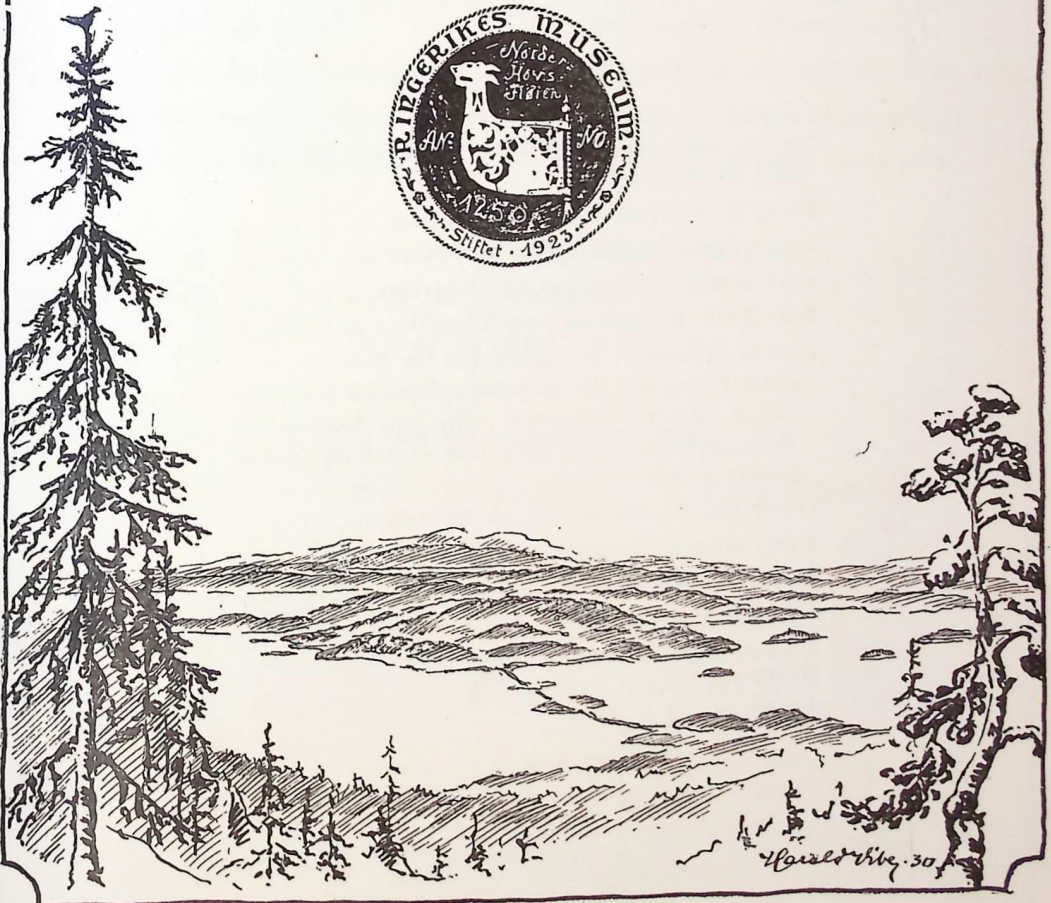
UTGITT AV

RINGERIKES UNGDOMSLAG
OG RINGERIKES MUSEUM

VED

ELLEN HALS

HARALD VIBE — BJARNE VIDAR

INNHold

Omslag: Skrivergården Vaker i Norderhov etter tegning av Harald Vibe.	
<i>Elling M. Solheim</i> : Barndommens skog	3
<i>Jørgen Moe</i> : Til Johan Fredrik Gram	4
<i>Knut Liestøl</i> : «I Brønden og i Kjærnet»	5
<i>Roar Tank</i> : Biskopferd over Ringerike i året 1594...	9
<i>Fredrik Schjander</i> : Finnemantall for Hole	11
<i>Anders Viljugrein</i> : Gulbransonfamilien fra Kolbjørnrud i Søndre Tyristrand, eller om bondegutten Hans Gulbranson fra Ringerike — som ble Norges rikeste mann	15
<i>Erling Bjørke</i> : Om kyrkja på Bønsnæs	20
<i>Erling Bjørke</i> : Kyrkjeruinane på Stein i Hole	21
<i>Hans Johnsrud</i> : Om skjerdalen gård og folkeminner ..	22
<i>Ingeborg Prytz Fougner</i> : Min barndoms paradis ...	24
<i>Andreas Ropeid</i> : Første 17. mai-festen på Ringerike ..	26
<i>V. V.</i> : Carl Johan på Ringerikstur 18. august 1832 ..	27
<i>Elling M. Solheim</i> : Dalen vår	29
<i>Ingeborg P. Fougner</i> : Sang til Hønefoss	30
Folkeliv, seder og skikker	31

BARNDOMMENS SKOG

Mon tro jeg atter igjen får se
skogen fra barndommens dage?

Den skog som gav meg slik ro og fred,
som drysset drømmer i sinnet ned
og sendte meg svar tilbake?

Mon tro jeg atter igjen får gå
inn i de høye haller?

Hvor vinden sang i hver gren og topp
og lengselen svang seg mot himlen opp
til stjerner som evig kaller?

Mon tro om atter jeg høre får
den vare, hviskende stemme?

Den stille røst ifra lyng og bar
som sang mot sinnet og gav meg sva
og ord jeg aldri kan glemme.

Du skog var barndommens helligdom,
min ungdoms blånende rike.

Dit gikk jeg ofte med skyldfritt sinn,
nå går min lengsel så titt der inn
hvor trygt og smått måtte vike.

Du nynnet mot meg så mangen sang,
nå nynner jeg en tilbake.

Og hvor jeg ferdes i verden vid
du vinker mot meg vemodig, blid
du skog ifra barndommens dage.

Elling M. Solheim.

(Dette dikt er tatt fra min første diktsamling «Preludium» som ble trykt i 1925, men som aldri kom ut på bokmarkedet. Diktet er vel derfor ukjent for de fleste.)

TIL JOHAN FREDRIK GRAM

Naar, Johan Fredrik, du er en pøg
og har begyndt at haandtere bog,
saa gjennemløb disse blade.
Hvert bogens billed paa grunden staar,
hvor fars og bestefars barneaar
er rundne, legende, glade.

Du kjender din oldefar, Jens Gram,
men ikke du ved det just var ham,
som hundehvalpen mig sendte!
han udretted vist baade godt og stort,
men større fryd har han ingen gjort
end mig, som hin lykke hændte.

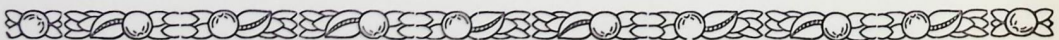
Du skulde set hvor Alarm var smuk —
endnu kan jeg tænke paa den med suk —
hvor tro baade aarle og silde,
min barndoms lyst, det var den forsand,
jeg maatte vel fri den for ulvens tand,
det koste saa, hvad det vilde.

Ei kunde jeg bringe giveren løn,
saa sender jeg her hans sønnesøns søn
Alarms portræt til en gave.
Og billedet følger det ønske med,
at Johan Fredrik maa glædes derved
og en morsom stund monne have.

Men mer endnu jeg ønsker, Johan,
at op du vokser, en ættens mand
med kløgt og kraft i din bringe,
og mest mit daabsbarn ønskes av alt
at Kristi naade, som paa dig faldt,
giver gudsliv og himmelvinge. —

Jørgen Moe.

Alarm var ei gåve til J. M. frå Gram på Ask gods.

«I Brønden og i Kjærnet».

Av Knut Liestøl.

Til jul 1850 kom det på Feilbergs og Landmarks forlag ei lita bok: «I Brønden og i Kjærnet. Smaahistorier for Børn. Af Jørgen Moe». Ho var i samsvar med skikken den gongen postdatert, så ho ber årstallet 1851. Formatet er reint uvanleg lite og prentet smått. Det er ei delikat og no sers sjeldsynt trykksak.

Boka gjorde lykke frå første stund. Ein meldar i Christiania-Posten (5. januar 1851) talar om det «Præg af Hjemlighed og Sandfærdighed» som verket hadde, og han har mange lovord. Seinare har den eine litteraturhistorikaren etter den andre, så å seia utan atterhald, slutta seg til lovorda frå den første tida. Henrik Jæger meiner at Moe her har «truffet den ægte tone som ingen anden norsk forfatter hverken før eller siden . . . Fra skolebænkens og læsebogens tid staar disse fortællinger som glanspunkter i enhver norsk mands og kvindes erindring». Fredrik Paasche seier at «det er Moes ypperste arbeide».

Boka byggjer på barneminne. Det er få diktarar som har nytta ut sine barne-inntrykk i den mon som Jørgen Moe. Året før «I Brønden og i Kjærnet» kom, hadde Moe sendt ut sine «Digte» og der heiter første bolken: «Fra min Barndom», og inneheld slike kjende dikt som «Slædefart», «Blomster-Ole» og «Sæterreise» (der ein m.a. finn «Det lysned i Skoven»).

Det kan ikkje vera tvil om at Viggo i boka er Jørgen Moe sjølv. Fleire ting som hender Viggo, hadde hendt Jørgen. I boka er det fortalt korleis Viggo datt igjennom isen, og korleis han fekk «en blinkende Isharnisk over hele sin Krop» på veggen til Hans Grenaders stove. Om Jørgen er det fortalt at han merkte seg ut «som rask og uforfærdet Skøite- og Skiløber, men var tidt forvoven og kom derfor ikke sjelden i fare. Paa en Skøitetur sammen med endel Kammerater dristede han sig saaledes altfor langt ud paa den vege Is, der brast under ham. Han kom dog straks op igjen, men blev

I Brønden og i Kjærnet.

Smaahistorier for Børn.

Af

Jørgen Moe.

Christiania.

Feilberg & Landmarks Forlag.

Trykt hos Werner & Co.

1851.

I

Der var en liden pige, som hed Beate. Hun var kun fem Aar gammel, men det var en klog og god liden Pige. Paa en Jøbsfærd havde hun faaet en smuk Straabat af sin Fader; der var roede Vaand om den, og den kan troe, den var delilig; af sin Moder havde hun faaet et Par gule Øls og en nydelig, hvid Puffe. Men hendes gamle Tante havde dog forære hende det Bedste det var en Dulle med et godt, smukt Ansigt og morsomt Gaar. Det var en ven Skonbed, og der var ikke Andet at arbejde paa hele Dullen, end at det venstre Diebrøn var tegnet et lille bitte Oran for holt.

Det er ligesom hun trækker lidt paa det ene Diebrøn. Men hun ikke er rigtig fornøiet og skurte Beate, da hun så den i Gaanden.

aldeles gjennomvaad, og da det var dygtig koldt, blev hans Klæder overisede, saa de skinnede som et Staalharnisk». Allarm, som han i boka let varsla Hans Grenader, var ein hund som Jørgen Moe fekk i gåve frå Gram på Ask. Peer Friskfant som i boka narrar Viggo ut på den veike isen, var etter det Sigvard Simensen fortel i «Ringerike» 1930, «i sin tid en kjent person på Ringerike. Hans rette navn var Peder Andersen Snadden av foreldre Anders Alfsen og hustru Anne . . . På isen var han basen. Han gikk for å være den raskeste skøiteløper på hele fjorden». Hans Grenader var husmann under Moe og budde på plassen Hansrud ikkje langt frå Motjern vestom garden i kanten av skogen.

Men kvifor har så Jørgen Moe gjevi guten namnet Viggo? Det er lite brukt i Noreg, og eigenleg lånt frå ein seghistorisk figur hjå Saxo Grammaticus. No fortel Ragna Nielsen i sine «Barndomserindringer om Jørgen Moe», at då ho var 4—5 år gamal, skamslo ho seg ein gong så ho laut sitja stilt ei tid. «Jørgen Moe kom for at besøke mig og sa til mig: «Vil du nu være snild pike og sitte ganske stille, saa skal jeg skrive en morsom historie til dig». Det gik jeg ind paa, og planen til «I brønden og i tjærnet blev paa stedet utkastet og drøftet. Jeg husker, at jeg hadde mange forslag at gjøre, og jeg husker ogsaa, at han lo av dem. Hvor mange blev benyttet, vet jeg ikke; det eneste jeg er vis paa er, at det var min idé, at Beates bror skulde hete Viggo. Et par dage efter kom Jørgen Moe med et manuskript av tynde lyseblaa blade og læste for mig det første avsnit av «I brønden og i tjærnet». Da boken kom ut, fik jeg naturligvis et eksemplar, og på titelbladet hadde Jørgen Moe over sit eget navn skrevet mit, saa at der stod: Smaahistorier for barn av Ragna Ullmann og Jørgen Moe».

Dette er skrivi over 70 år etter, og eg hugsar at Jørgen Moes dotter Marie såg med skepsis på sumt av det Ragna Nielsen hadde fortalt, utan at eg no minnest kva hennar motmæle galdt. At Moe nettopp i 1850 skreiv denne boka, heng nok saman med at han i denne tida kjende seg hugtung og nervøs. Så gjorde han det same som han hadde gjort i 1830-åra, då han sjuk og mismodig hadde søkt tilbake til Ringerike: han dukka atter ned i barneminna, og fann lise og ro der. Atter ein gong fekk diktartrongen hans utløysing i å dikta om heimen. I «Ringerike 1930, s. 21, er det opplyst at «I Brønden og Kjærnet»

Dukken Beate.

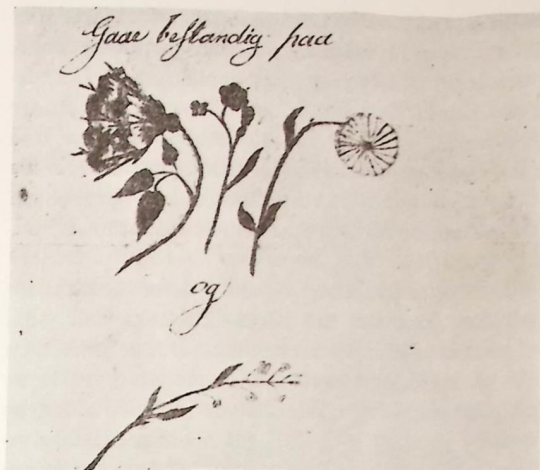
«er skrevet på Smiubakken på Moe», og ein kan forstå at i dei heimlege omgjevingane kunne Jørgen atter leva seg inn i det gamle så inderleg og hugvarmt som boka ber vitnemål om. Men om Ragna Nielsen ikkje har hatt så mykje å gjera med at verket vart til som ho sjølv 70 år etter trudde, så er det ikkje urimeleg at ho er den som har sett Moe på den idéen å nytta namnet Viggo. For bror til Ragna het Viggo; det er den seinare så kjende høgskulemannen og politikaren Viggo Ullmann, og han var då 1—2 år gamal.

Den andre hovudpersonen i boka har fått ha sitt rette namn. Ingen har vori i tvil om at Beate, «Store-Beate», er Jørgen Moes syster Beate Elisabeth, fødd 1811, død 1890. I alder og i stor mon også i huglynde stod ho Jørgen nærast av alle i syskendflokken. Ho var ikkje lite av ein kunstnarnatur sjølv, og som Jørgen kunne ho lett svinga «mellem tungsind og den lystigste overgivenhet». Ho var gjennom heile livet ein stor blomster-elskar. Det går fram av Jørgens brev til henne; skulle han fortelja noko om blomar, så laut brevet heim stilast til Beate. Det er enno til ein lapp papir som han gav

Vinnu þag fjóftíðlig
 Þessu er bland Dina Dage;
 Hóltú túne ínu þagð úbróðelig
 Somú Dú svor; at Dú forsage
 Þú ulla Þessu þag Dina þag Gíð
 Lægga at Dú þag.
 Da vil Gú frá Hú og Spót
 Hjálpa Dú allid.
 8-10. Dú þag þag Dú at Dú þag
 Broðr. J. Moe.

Dikt fra J. Moe til søsteren Beate.

Tegnet av J. Moe til søsteren Beate.

henne på hennar konfirmasjons-dag den 8. oktober 1826. Der har han på den eine sida først skrivi: «Gaae bestandig paa» så fylgjer farge-lagd teikning av tre slag blomar, deretter står det eit «og», og så får vi atter blomar. På hi sida står dette:

Denne Dag høitidelig
 Vistnok er blandt dine Dage;
 Holdt kun den Pagt ubrødelig
 Som du svor: at du forsage
 Vil alt Ondt, og kun paa Godt
 Lægge al din Flid:
 Da vil Gud fra Had og Spot
 Hjelped dig altid.

8/10—26. Dette ønskes dig af din troe
 Broder. J. Moe.

Ein ser at 14-åringen er versemaker, om ein ikkje av versa kan sjå at han var diktar. Kyrkjeboka viser at både Beate og Jørgen greidde seg framifrå for presten. Om Beate står det under «Confirmerte i Høle»:

«Beate Elisabeth Engebretsdtr. Moe, fødd 1811.

Dom angaaende Kundskab og Opførsel: Særdeles god.»

Ho var den einaste som fekk denne karakteren, men nr. 1 vart likevel lensmannsdottera.

Av Jørgens brev ser vi korleis han minnest deira barneleik. I 1833 skriv han: «Kjære Beate! Du er endnu ganske som da du løb i Løkkebaken efter Marie Nøglebaand, var ræd for Ulera (huldra) i Berje der og kom som en velsignende

Engel til Løikka-jentene med Rødstappe. Husker du når vi stod henne ved kjærnet, og det drønnede over paa den anden Side, og vi saa smurte Haser og siden Hjemme disputerede om det havde været Uler eller Nøk. Nøkken, troer jeg, var min Kjæledægge ligesom Uleren din. Du er — maaskee paa lidt Hulder-Rædsel nær, ganske og aldeles den samme; Smilet svinder ved det mindste Stød hen i Taarer». I eit rimbrev takkar han henne for eit brev som

opvækker mangt et herligt Minde
 fra vor henglede Barndoms Rosenvår.

Giv endelig, min kjære Søster, mig
 hvergang Du mig med dine Brever glæder,
 en Skizze af hvad der er hændet dig
 og mig hist paa de hulde, elskte Steder.
 Og over Skizzen du mig skrive kan:
 «Beretninger fra Barndoms Himmelland.»

Då Jørgen byrjar å interessera seg for eventyr, er det Beate han vender seg til: «Kan Du Eventyret om de «Sju Folaaa»? Opfrisk Erindringeren derom alt, hvad du kan, for jeg behøver det» 1834). Seinare (1843) sende ho honom nokre eventyr: «Tak for dine Eventyr, Fleer, fleer! Jeg behøver Alt, jeg kan faae.» Av «I Brønden og i Kjærnet» ser vi at eventyr og andre gamle forteljingar står Beate i hugen. Da gåsungane ikkje vil symja ikring lenger i brunnen, bøyer ho seg utover brunnkanten «og blæste på de nærmeste ligesom hun havde hørt at vor Herre gjorde, da han var liden og havde lavet Leer-

fugle». Dette siste er ei tilmåting av ei forteljing i den kjende folkeboka «Jesu Barndoms Bog», som kom ut i opplag etter opplag, m.a. i Christiana i 1841. Der heiter det at Jesus gjorde nokre fuglar av jord; dei vart levande og flaug av stad då han klappa i hendene. Om Lille-Beate heiter det at ho laut sitja som «Margrethe i Jordhøien». Dette siktar til eventyret om kongsdottera i jordhaugen.

Det er endå fleire ting som tydelig viser til Ringerike, men ein må ikkje difor taka boka som ei attforteljing av barneminne. Det er ymist som vik av frå det røynelege. Beate er gjord to år yngre enn Viggo, men ho var i røynda eldre, og dette avviket gjer tilhøvet mellom dei to annleis. Per Friskfant var fødd 1794, heile 18 år før Jørgen, og måtte ha vori bortimot dei tretti og ikkje berre «næsten halvvoxsen» da dei etter boka skal ha kappskeisa. Sume av desse avvik kan vera gjorde berre som kamuflasje, så det ikkje skulle verta altfor berrsynt at Viggo var Jørgen, at Beate var syster hans osb. Men hovudgrunnen til at det «uhistoriske» kom inn er nok dei kunstnarlege krav, for verket er alligjennom eit kunstverk, gjennomarbeidd til dei minste ein-skildting. Det er få stader i Jørgen Moes produksjon at sermerka ved hans kunstnarlynde ovrar seg så klart som her.

*

Henrik Jæger meinte at Jørgen Moe var ein barnleg natur: «I disse historier er det barnlige til stede i dobbelt forstand, idet de baade er skrevne for børn og om børn. Derfor har Jørgen Moe paa grund af sit naturel truffet den ægte tone». Men Jørgen Moe var tvert imot ein mykje reflektert natur, og så underleg det lyder var det i stor mon difor at han kunne skriva så godt for born. Han kunne ikkje berre leva seg inn i det barnlege, men makta samstundes å analysera det og vera fullt medviten om det sermerkete ved barnestandpunktet. Han åtte den sjeldsynte evne å kunna attergjeva det barnlege så at dei små kjende seg sjølvve att; men samstundes er det noko løynsk og lurt, noko underfundig i forteljingane, som barnet ikkje så lett får tak i, men som gjer at den vaksne òg kan lesa boka med stor hugnad. Ein møter det alt i byrjinga: «Det var ikke Andet at udsætte paa hele Dukken, end at det venstre Øiebryn var tegnet et lille bitte Gran for høit. «Det er

Motjernet.

ligesom hun trækker lidt paa det ene Øiebryn. Mon hun ikke er rigtig fornøiet?» spurte Beate, da hun fik den i Haanden. «Aa jo», svarede Tanten, «men hun kjender dig ikke endnu. Hun har altid for Vane at drage lidt paa Øiebrynet, naar hun seer paa Nogen ret nøie. Hun vil bare see, om du er en god lille Pige». «Ja, nu har hun nok alt seet det; for nu synes jeg, Brynet er som det andet», sagde Beate».

Dette medvitne og løynske møter vi òg i Moes attergjeving av eventyr. Ein treng berre minna om «Smeden som de ikke turde slippe ind i Helvede»; eller om «Kvernen som staar og maler paa Havsens Bund», der den fattige broren dreg av stad til helvete med fleskeskinka: «Han gik og han gik hele Dagen, og i Mørkningen kom han et Sted, hvor det lyste saa gildt. Her skal du se det er, tænkte Mauden med Skinken».

Det gjennomtenkte og medvitne møter ein sterkast der ein kanskje minst skulde venta det: i tilhøvet mellom Beate og dokka. Ein kan her koma til å tenkja på H. C. Andersen. Det er liksom dokka er talsmann for hugskot som Beate får, og for tvil og tvidrag i hugen hennar. Då Beate har sankt gåsungar i treet og hadde de i forklædet, var det vanskelig å koma ned att. Då tykte ho at «Lille-Beate raabte op til hende, at hun skulde kaste Gaasungerne ned i Forveien, men det turde hun ikke; hun var bange, at de skulde slaae sig i Faldet». Då Beate vil tøygja seg over brunnkanten, dreg dokka den ventre augnebruna så forunderleg i veret, som ho ville seia: «Gjør endelig ikke det, kjære Store-Beate! Du veed jo hvor fælt Mo'er har sagt det er nede i Brønden».

Det er utvilsamt ein moralsk tendens i dette, men den er, som i eventyret, så vel gøymd at

barnet slett ikkje merkar noko til han. Og Moe tok med ymist som mang ein barnebokforfatter ville ha kvidd seg ved. Han let Hans Grenader seia at «en General ikke behøver at bande, det hører ikke ham til; men for den Gemene er det ligesaa fornødent som at drikke Brændeviin» — kor «fornødent» det siste er, hører vi så ingen ting om.

*

Når ein les første utgåva av «I Brønden og i Kjærnet», verkar målet utvilsamt heller gamalvori. Det er òg, som Paasche har gjort merksam på, noko litterært i bolkanen om Beate og dokka, meir daglegdags og kraftigare i forteljningane om Viggo og Hans Grenader. Men det er alltid einfelt og aldri tilgjort barnsleg. Ein finn ingen stad det Jørgen Moe eingong kalla «Andersensk eftergjort Barnenaivitet». Det er eit godt vitnemål om kor norsk sjølv stilen i grunn-

nen er, at dei fleste stykke i boka har kunna hevda sitt rom i lesebøkene i snart hundre år, trass i den rivande målvokstere. I så måte har det fylgt med eventyra. Alt då boka kom i andre utgåva i Moes levetid (1877), var sume danske ord og former ombytte med norske (Gut for Dreng, liden for lille), og i Rolfsens lesebok (1892) gjekk Molkte Moe lenger på same vegen: tjørnerose vart til tornerose, kun vart til bare, smuk til vakker osv. Med dei nye rettskrivingane kom fleire norske former inn, men nokor omkalfatring av stilen har aldri vori turvande. Dei små forteljningane kjennast no like nye og friske som for hundre år sidan. Og friske kjem dei visseleg til å halda seg lenge framover. Det er — som i ymse andre verk som vert rekna for klassiske — noko ålment og tidlaust, men likevel livsnært over dei. Det ytre apparatet får lite å seia. Det verdifulle og varige ligg i sjølv tenkjemåten, i skildringa av barnehugen som er seg sjølv lik gjennom tidene.

Biskopferd over Ringerike i året 1594.

Av Roar Tank.

Det finnes to gamle visitasbøker som forteller om biskopferd over Østlandets bygder i de dager da ingen kjørevei fantes i hine egne, på en unntagelse nær. En kort og knapp, fra året 1617 og fremover, og en snakksom og malende fra 1594. Midtvinters kom biskop Niels Glostrup på vinterveien fra Modum på isen frem til Hole den 14. januar 1626 og noterte på latin at ungdommen, som var tilstede, kunne hele katekismens forklaring, en del også de ti bud og bekjennelsen og Herrens ord, tillikemed sakramentenes forklaringer og inndelinger. Dagen efter noterer han kort på mindre enn halvannen linje i Norderhov: «Her kunne de fleste av ungdommen forklaringen til de ti bud og noen kunne troesbekjennelsen». («Ничъ qvamlurimi ex iuventute Decalogi Explicationem, qvidam symboli tenuerunt».) Så var han ferdig med Ringerike og drog den 16. januar til Jevnaker.

I 1636, også denne gang på vinteris, kom han til Hole den 24. februar. I Hole var han tilfreds, i Norderhov bare delvis: mange av ungdommen var ikke flinke, så han formante presten til å

gjøre sin plikt. «Unde pastor officii admonitus est». Så drog han videre til Jevnaker. Han var vel kommet for å forlike presten og hans formanns enke, «at han årligens skal gi henne 6 tønner korn». Dessuten unde henne landskyld av en gård, frihet for tiende av den gård enken bor på, enkesete ville vi si, og enkepensjon. Det var det vi ofte møtte: krangel, hvis ikke enken ektet den nye prest.

Nei, da hadde den unge famulus hos superintendenten Jens Nilsson, Oluf Børgesson, vært snakksomme og fortalt og fortalt. Oluf, herr Oluf, må vi si, blev siden prest først på Brunlaug, så på Urskog og tok med seg de store tykke folianter fra sin tid i ungdommen da han hadde fulgt superintendenten. Seks av foliantene er reddet ved at hans sønn Børge, som også blev prest, forærte «visitatsbøkene» til en yngre prest som i 1748 sendte dem alle seks til et dansk selskap, som skaffet ham en fin tittel: «professor antiquitatum patriae». Han kaltes etter det professor, en stor glede for en Herrens ydmyke tjener.

Disse seks folianter er blitt en gullgrube for dem som forsker i vårt lands historie i tiden etter reformasjonen. De avspeiler som ingen annen bok i denne tid hele det ytre forfall, den anstrengte gjenoppbygning av kirkens lære og det kristne liv. Båndene som før hadde bundet, hadde nok været skrøpelige. Men kirkens autoritet og kirkens stat hadde vært fast bygget opp og hadde i all sin skrøpeligheit arbeidet seg inn i folkets liv. Det tallrike fattige presteskap, med noen mektige sokneherrer («Sira») blev feiet tilside, og de få lutherske prester skulle både reformere og lære. Det er disse nye prester i de få kirker vi møter i Oluf Børgesøns folianter.

Det lønner seg å følge superintendenten på hans ferd over Ringerike.

De gamle prester på Norderhov kjenner vi fra § 90 i foged Ivar Wiels beskrivelse fra 1743:

Presterne i Nordrehoug siden Reformationen, Deres Navne og Vocations Datum findes opskrevne paa en Tavle i Kirken saaledes, som følger:

1. Hr. Peder Clemmetssøn... kaldet 1560.
Er den første på Tavlen; men Aarstallet synes at vise, at der maa have været i det mindste en før ham.
2. Hr. Hans Pederssøn ..... 1570.
3. Hr. Anders Larssøn ..... 1594.
4. Hr. Halvor Erikssøn ..... 1603.
5. Hr. Nils Knutssøn ..... 1609.
6. Hr. Christen Hermanssøn ..... 1619.
7. Hr. Willum Anderssøn ..... 1625.
8. Hr. Malte Christenssøn ..... 1652.
9. Hr. Otthe Jacobssøn, Hafniensis.. 1659.
10. Hr. Mag. Jonas Ramus ..... 1690.
11. Hr. Daniel Ramus ..... 1717.
12. Hr. Hans Rosing ..... 1727.
13. Hr. Peter Jesperssøn* ..... 1742.

Om disse findes intet andet optegnet, end anført er, og derfor kan jeg ikke mere skrive om dem. Dog under Tavlen i Kirken staae disse Ord: «Glæder Eder, at Eders Navne ere skrevne i Himmelen»; og derfor maaskee de ikke have skjøttet om, man skulde vide noget af eller om dem paa Jorden.**

Nr. 13 fikk sitt navn innrisset på tavle også i Haug kirke på Eiker, hvor han fulgte etter

* Han blev 1763 Sognepæst til Eker.

** Mag. Jonas Ramus har dog blandt andet efterladt sig et Mindesmærke paa Jorden i sin «Norriges Beskrivelse», som ingen har endnu gjort overflødig.

nettopp den prest som har reddet de seks folianter av visitats-bøkene, og hvor han forblev i ennu 10 år.

Vi vender tilbake til biskop-ferden i 1594. Vi er tidlig om morgenen den 2. september i Oslo bispegård, den som siden blev Oslo ladegård, hvor Jakob den første var viet til den dansk-norske prinsesse. Slottspresten kom og fikk Jens Nilssøns trykte likpreken over Henrik Gyldenstiernerne på Bohus; flere bundne i guld «med snorer vdj.», to til Axel Urup og hans frue. Ja, Rasmus Hjorth i Tunsberg og hans hustru fikk også sine «bunden i brun pap, grøn på snedene oc grønne snorer vdj.»

For en ferd! Vi ser gårder hvor nu byen har stengater, ja en gård Sten, som blev utlagt til Christiania, et lille Aker, som ikke var Lilleaker, over Frogner, Skjøien, hvor en fordums Norges Rikes kansler bodde, over Hoff, hvor Jens Nilssøns svigerfar bodde, og så over Lysaker og Sollerud, over Jar til Bærum, til Nadderud, forbi Hasle kirke. Videre gjennom Lommedalen. Ved Jonsrud gikk den gamle vei over Krokskogen, og her møtte presten på Hole frem til bispeferden. Herr Hans Hermanssøn var jo første sogneprest til Hole sogn på Ringerike. Hans kapellan var igjen den Knut Madssøn Lund hvis enke i 1636 måtte kreve den nye prest for sin enkepensjon! Ringen er sluttet fra 1594 til 1636.

Over Krokkleven. Fem store mil fra Oslo til Hole prestegaard!

Jens Nielssøn var trett og gikk på sitt kammer «og fikk mat der alene, uten hans sønn Ewert». Det hadde været tåke og skyet vær, «siden klart solskin, stille, ingen vind». Neste dag visiterte Jens Nilssøn Hole kirke og stod fadder til prestens datter Judit; men Hr. Anders til Norderhov døpte. Hr. Hans preket over Lukas-evangeliets fortelling om den barmhjertige samaritan. «Siden hadde bispem den preken sin formaning til almuen, som han er von at gjøre, at de skulle frykte og elske hans ord og det høre og bevise deres øvrighet geistlig og verdslig reverens, ære og tjeneste og lydighet. Hole kirke er temmelig vel holden både inden og uden, og taket var nu nylig forbedret og bråd med bek, førend vi komme dit».

Så hører vi om Lunder kirke i Soknedalen, en trekirke, 3½ mil i vest mot Hallingdal med gudstjeneste 7 eller 8 ganger om året. Bønsnes kirke var på Jens Nilssøns tid like forfallen som

Stens-kirken. Men Bønsnes blev satt i stand 1676 og blev ikke en hjelpeløs ruin som det lille kongsgårds-kapell. Viker kirke i Adalen (den gang ennu som i det gamle sprog: Ardal, Ar-dalr, elvens dal) lå også øde, var en tre-kirke, 6 mil borte, mot Valdres.

Herr Hans holdt gjestebud for herr Anders, Mads Pederssøn Skriver og nogle av sine sognebønder. «Samme dag sendte bispen sin sønn Ewert ind til Ragnille, herr Hans' hustru, med 1 daler udi faddergaver, som han skjenket henne». Det var to fluer i et smekk; for bispen måtte gi presten en «bispedaler» i gave, en levning fra den romersk-katolske tid, da prestens husholderske fikk en skjenk.

Herr Hans fulgte et stykke på vei, men ble så gitt «forlov», for allikevel neste dag igjen å dukke opp som gjest på Norderhov prestegård hos herr Anders. Bispeferden nådde Norderhov kl. 4 om eftermiddagen, «4a hora pomeridiana». Atter gikk herr Jens Nilssøn på bispekammeret og spiste om aftenen, og hadde ingen hos seg uten sin sønn Ewert Jenssøn.

«Den 4. september prediket bispen mester Jens udi Nordroffs kirke og trakteret den text ad Ephes. 2 Saluatis estis gratia DEI, non ex vobismet ipsis, sed fide».

Her er skriftstedet, som blev lest i sine oversettelser i 1594 og i 1945:

Thi i ere blefne salige af Naade / formedelst Troen: Oc icke af eder self: Det er Guds Gafue: Icke af gierninger / paa det icke nogen skal rose sig.

For av nåde er dere frelst, ved tro! Og det ikke av dere selv, Guds er gaven, ikke på grunn av gjerninger, forat ikke noen skal kunne rose seg.

«Siden efter prediken eksaminerte bispen almen i Norderhoff. Siden hadde bispen sin formaning til folket at de skulde flittelig søke kirken, høre Guds ord, elske deres øvrighet og bevise den lydighet, forbedre kirken og kirkegården, som er sammesteds meget forfalden. Og andet sådant mere».

Middags-gjestebud med prestene fra Hole, Norderhov, Jevnaker og Mads Skriver, med tre-fire bønder. Magister Jens steg opp like fra bordet; før det var dekket av og før maten var satt bort, drog han videre til Jevnaker. Den gamle vei gikk over Hesselberg, Kullerud og Klekken forbi Haug kirke av sten, anneks til Norderhov, i Vangsbogden en halv mil fra hovedkirken.

Hermed slutter den meddelsomme famulus om bygdene på Ringerike. Han har allikevel fortalt så meget at vi kan følge den aldrende superintendent på hans utrettelige ferd i en tid da hesten i sommertiden måtte bære den geistlige herre og hans følgesvenner. De enslige sogneprester var tilsagt til å møte og følge og fikk sine formaninger og sin støtte. Her på Ringerike var superintendenten mild mot det han var andre steder. Han måtte mange steder tordne mot «uskikkelighet» og mot drukkenskap og mot villskap. Allikevel: de mange øde kirker var et trist og nedslående syn her som så mange andre steder. Vi må også huske på at prestenes gjerning den gang var uhyre vanskelig. Ungdommens undervisning og forklaring i en tid da bibelen og salmebøkene var sjeldne og leseferdigheten ikke var stor. Denne var kanskje allikevel større enn en senere tid, kanskje litt for overlegent, har sett ned på.

Det blev et glimt fra Ringerikes fortid.

Finnemantall for Hole.

Av Fredrik Schjander.

I.

De første finnene kom over Sverige inn i Solør-traktene ca. 1630. Dels av religiøse dels av politiske og økonomiske årsaker hadde de forlatt sitt eget land og dradd vestover i håp om et tryggere og friere liv der. Til Krokskogen kom forløpere i slutten av 1650-årene, men først i

i 1630-årene finner vi enkelte av dem navngitt i skattemantall. Her står de oppført med fornavn og tilføyelsen «finne».

Den første samlede fortegnelsen har vi i Holeprestens manttall for året 1664: «Optegnelse paa de finder eller suensche som røder Rug Brodder paa Krogschoven i Almindingen, Søgendes her

til Kircken, som icke Rettelig kand indføres i Mandtallet». Her finner vi oppført bare voksne menn. Det var 13 av dem, og halvparten var under 30 år.

Fra 1666 har vi et mer fyldig manntall fra presten i Hole. Her er alle personer av mannkjønn oppført. Det var 24, og regner vi da et lignende antall kvinner så var det på den tiden bort imot 50 finner bosittende på denne delen av Krokskogen. I bygden var det få eller ingen.

Dette er offisielle tall. Men vi kan gå ut fra at det var mange finner som oppholdt seg ulovlig og ikke mantallsført på skogen alt på den tiden. Det var nemlig bare de som satt på bygset jord eller med spesiell tillatelse av fogden, og de som senere hørte til deres husstand som husmenn og tjenestefolk, som fikk lov til å oppholde seg der. Alle andre skulle vekk. Det var stadig klappjakt på disse løsfinnene. I 1672 f. eks. blir 13—14 stykker funnet under en razzia på Krokskogen. De blir fengslet og senere jaget bort. Vi kan nok derfor regne med at det alt i 1660-årene var nærmere 100 finner på Krokskogen. — Det ser ikke ut til at det har vært noen fastboende norske deroppe på den tiden.

De fleste finnene som står oppført i de to manntallene fra 1660-årene kan vi stedfeste. De var alt på det tidspunkt blitt fastboende og vi finner dem eller deres etterkommere igjen i det fyldige finnemantallet som ble tatt opp etter offentlig foranstaltning i 1685.

Det var de stadige klagene over at finnene herjet etter forgodtbefinnende i skogene rundt i landet som gav støtet til myndighetenes ordre om å få finnene manntallsført. Ordren gjaldt for hele landet og vi har i dette manntallet ikke bare oppgave over mannens navn, fødselsår og familieforhold, men også opplysninger bl.a. om plassene deres som er av den største interesse.

Det er alminnelig antatt at dette landsomfattende manntallet er fullstendig, men det er ihvertfall for Holes vedkommende sikkert nok så mangelfullt.

II.

I manntallet for Hole som ble tatt opp 10. mars 1686 finner vi 6 hovedpersoner og 2-3 husmenn med familier, alle bosittende på Krokskogen.

1. Vi finner her Simen Flagseter. Han er den eneste som har fått tilføyde et plassnavn. Hvor de andre har holdt til må en utlede av manntall, fogedregnskaper og matrikler.

Om Simen står det i manntallet: «Simen Flagseter fremstilled Sig og Angaf at hand Bøxlet pladsen af Sr. Jacob Lutt som schylder 1 Lip. til Sr. Hans Must og boed der ved 20 aar, Suared Kongl. schatter og Landschyld lige ved andre, Familien Hans Hustru og 5 børn hafuer vdj huuse hos Sig en Huusmand finde ved Naufn Mattis Knudsen som er gift, Nærer Sig med arbeid udj bøigden». — Utførlige opplysninger om Simen og plassen hans kan en finne i «Ringgerike» for 1948. Det er derfor ingen grunn til å gjøre noe opphold hos ham.

2. Vi drar til hans nærmeste nabo på den tiden, det er Henrik Eschildsen. Han må etter alt å dømme ha hørt hjemme på det nåværende Kneika. Vi finner ham i manntallene fra 1660-årene og i 1686 står det om ham i manntallet: «Henrick Eschildsen finde fremviste Jacob Lutis Bøxsell Seddell af dato 25 Martj 1665, efter tilspørgelse beretted gifued udj bøxsell 6 rdr., og da hand tilkom pladzen var Ichun nogen Smaahytter, og Indtet Nyttigt, Mens hand dend opryddet, saa pladzen Nu Indført udi Jordebogen for en ring schyld, Huor af Contribuerer lige ved andre, pladzen beliggende paa Krogschougen og Hans Ko.Ma. tilhørrig, Hans Familie Sielf med Hustrue og 4 børn, efter almuens tilstand søger Kierchen og tinget».

Simen og Henrik kom samtidig til plassene sine. Mens Simen slo seg ned i nærheten av bygdefolkets setre og ganske sikkert hadde store og ukontrollerte fordeler av det, var Henrik kommet til en tidligere finneplass som var forladt etter å vært i bruk i noen år som vanlig praksis var blandt finnene når de ikke tok sikte på å bli fastboende. Hvem som opprinnelig hadde ryddet Kneika eller Rudsødegården som dens offisielle navn var i senere år, vet vi ikke.

Simen får være i fred på plassen sin til sin død tiltross for flere dommer for ulovlig hugst og annet. Henrik Eschildsen derimot drar fra Kneika antagelig i 1690. Hva grunnen er vet vi ikke men det ser ut til å være kommet ny eier som har satt inn en ny mann der. Godvillig har nok ikke Henrik reist etter å ha vært der i 25 slitsomme år. Det var blitt en av de største plassene med en skyld på 5 lisp. og det arbeid vi idag kan se har vært nedlagt der en gang i tiden, er hans verk. Han var nærmere 60 år da han brøt opp. Senere finner vi ham igjen i Langen.

Henrik Eschildsen var i konflikt med myndighetene ved forskjellige anledninger. I 1675 til-

står han at han ulovlig har huset en landsmann, tyven Thomas Pedersen. Han sier først at Thomas var hos ham bare en natt, men senere må han innrømme at det var tre netter. Han slipper med en bot. — I 1681 blir han tatt for ulovlig hugst og bråtebrenning. Han avgir en uforbeholden og detaljert tilståelse og får sin dom.

Etter at Henrik Escildsen er dradd fra Kneika blir plassen drevet noen år av den nye brukeren som vistnok ikke var finne, men så blir den liggende øde i mange år. Under en takstforretning der på plassen i 1721 er det ennå minner fra Henriks tid. Blant huser som oppregnes finner vi nemlig også «en liden Badstue».

3. Fra Kneika drar vi over til Toresplassen. Her bor Jørgen Henriksen i 1686. Om ham og plassen heter det i manntallet: «Jørgen Hendrichsen finde Iligemaader paa Krogschougen, besidder En pladz schylder 1 fring Sr. Hans Must nu Eigende, Mens fremviste Sr. Laurs Jacobsens bøxsell Seddel af dato 4 Martj 1681, betalt Sin Landschyld og Kongl. schatter efter proportion, berettet at pladzen af forrige fouged Hans Nielsen till dennis fader bort bøxslet Mens denne Jørgen gifued 7 rdr. i bøxsell der af, Hans Familie er Kone og 3 børn og en dreng her i landet fød af finde forældre».

Slekten på Toresplassen var «stor-kara» blandt finnene på Krokskogen. De holdt også fast på plassen sin i lengere tid enn noen av de andre. Blant fadderne til finnebarna på skogen er det som regel en eller flere fra Toresplassen, og folk fra bygden er snart å finne som faddere på Toresplassen. Når det i 1711 er registrert flere tjenestefolk der enn på noen annen plass på skogen så kan en også ta det som et tegn på større velstand.

«Dennis fader» som det står, er Henrik Henriksen, «Gamle Henrik», senior blant finnene. Han var en mann i 60-årene da han kom til Toresplassen hvor han døde i 1671. Etter ham drev først hans sønn Henrik Henriksen den yngre til 1860. Da drar han til Bærum og bygler den store gården Sten. Hans etterkommere ble giftet inn i de gamle Lommedalsslektene.

Etter Henrik Henriksen den yngre overtar en annen av gamle Henriks sønner Toresplassen og det er denne sønnen, Jørgen, som er der i 1686. Etter ham kom hans sønn Tore Jørgensen som tredje generasjon. Etter ham har plassen fått sitt navn, tidligere het den «Svartkiend». Her på Toresplassen sitter gamle Henriks slekt,

sønn etter far, i over 100 år. Den siste av dem drar ned i bygda hvor han overtar en av større gårdene.

4. Fra Toresplassen legger vi veien over Midtskogen ned til Langen eller Dammerplassen som den nå heter. Her holder Peder Henrik til i 1686. Han står også oppført i manntallet fra 1664 og 1666. I manntallet fra 1686 står om ham: «Peder Henrichsens finde anuist Ja Lutis bøxsell Seddell af dato 18 Janv. 1660 Egen Sigende gaf udj bøxsell 13 Rdr., Mens En øde pladz paa Krogschougen, som hand lige med Mogens Andersen hafuer oprødt, nu her fra bøgiden og boer i Ascher Sougn schyld Efter Inførsel af forrige fogder i Jørgen bogen er ½ fring 1 schd. Huor af hand sch og Suarer Landschyld till Sr. Hans Must Landherre, Nembl. ½ dlr., Huis Familie Hustru og 3 børn, ellers er en husmand ved Naufn Johannes Johansen I tilhold horem, der er gift og hafuer 2 børn, fortienet føde mestedeelen i bøgiden».

Peder Henriksen har sin hjemmel i ordenen noen av de andre, hans bygseddel er fra 1660 — Peder må ha vært en meget driftig kar. Han har benyttet seg fullt ut av at det var en streng kontroll med grenser og eiendoms- og brukretene på skogen. Han brenner og bruker hele det område uten faste grenser som under betegnelsen Midtskogen. Dels driver de seg alene, dels sammen med Mogens Andersen senere med Henrik Eschildsen fra Kneika menn og andre folk hadde han også i sitt område.

Peder Henriksen opplyser i manntallet fra 1686 at han har ryddet plassen sammen med Mogens Andersen. Opprinnelig bygslet Mogens Andersen plassen med en skyld av 1 skind. Det er «Kiellens plass ved den nåværende Midtskog-gården». Han kom antagelig dit litt senere enn Peder Henrik kom til Langen. Disse to slår seg snart sammen for plassene deres står oppført under ett i skogmatrikler med 2½ lisp. og 1 skd. — Antagelig kom Langen på et tidlig tidspunkt nedlagt og så de to konsentrert seg om Kiella som så Peder Henrik overtar når Mogens drar til Asker i 1681. Peder Henrik basis i Langen og Kiella utstrekker Peder Henriksen sitt virkefelt til store områder på Midtskogen. Antagelig er voldene omkring Øyers Stadumseter, Hiran og Soterud resultatet av hans og hans folks virketrang.

Peder Henriksen dør omkring 1700 og Henrik Eschildsen som kom hit fra Kneika i 1690, d

videre alene. Etter hans død overdrar hans enke i 1710 sine rettigheter i Langen med tilliggende herligheter til en finne som heter Pål Andersen mot at han gifter seg med hennes steddatter og at hun selv får bli boende hos dem. Om disse tre vet vi at de ikke bodde i Langen men i Kiella for Pål kalles for «Pål Kiella» i en rettssak mot ham i 1712. — Peder Henriksen opplyser i 1686 at han har en husmannsfinne, Johannes Johansen, boende hos seg. Denne mann er antagelig Johannes Hiran. Han bor heller ikke i Langen men på Hiran-plassen som i alminnelighet antas å være det samme som Bente-plassen. — Mogens Andersen som i en årrekke drev sammen med Peder var av de eldste finner på skogen. Han og Henrik Henriksen den eldre er de eneste som får betegnelsen «gamle» foran navnet i prestens manntal. En sønn til Mogens ble i 1671 drept nede i Lommedalen av finnen Mattis Eriksen. Om dette drapet kan en lese i «Ringerike» for 1950. Som gammel mann flytter Mogens til Asker og slår seg ned hos sin datter og svigersønn der.

5. Hovedperson nr. 5 i manntallet fra 1685 er Mogens Madsen: «Mogens Madtzen finde En husmand tillhollende paa Krogschougen udj den findepladz Mons Andersen beboede, hafuer ingen brugende pladz, Mens arbeider i bøgden for Sin føde, Hans Familie hustru og 2 børn».

6. Vi drar videre til Mattis-plassen. Her holder Sefri Jacobsen til i 1686. Det står om ham i manntallet: «Seffrj Jacobsen finde, beretted giffued Sr. Christen Christensen udj bøxsell paa den finde pladz paa Krogschougen schyllende 1 lip. 8 dlr. boed der udj 12 aar, pladzen nu Hr. president Sr. Hans Must tilhørig, Huor af hand betaler landschyld og Kongl. schatter, søger Kierken, pladzen tilforn af Sr. Jacob Lut bort bøxslet till en finde Mattis Erichsens, denne nu paa boendis Familie er med Hustru 8 børn.»

Det var Mattis Erichsen, bygselmannen på Mattis-plassen før Sefri, som drepte Mogens Andersen's sønn i 1671.

Sefri satt på en liten rydningsplass før han overtok Mattis-plassen. Den plassen lå antagelig ved Fjellseter og ble liggende øde da han slo seg ned på Mattis-plassen. Men han innrømmer under en rettssak mot ham for ulovlig hugst og bråtebruk at han har fortsatt å drive denne

gamle rydningsplassen som et underbruk. Sefri Jacobsen og hans familie sitter på Mattis-plassen i mange år og plassen får navn etter ham og kalles Sefri i en årrekke. Når plassen senere blir kalt Mattis-plassen er det ikke etter Sefris forgjenger, manndraperen Mattis Erichsen, men etter etterfølgeren på plassen, Mattis Pålsen.

III.

Vi har nå plasert de seks hovedpersonene i finnemanntallet for Hole i 1686:

Simen Jacobsen — Flaksetra.

Henrik Eschildsen — Rudsødegården eller Kneika.

Jørgen Henriksen — Svartkiend eller Tores-plassen.

Peder Henriksen — Langen eller Dammers-plassen.

Mogens Madsen — Kiella eller Midtskogen.

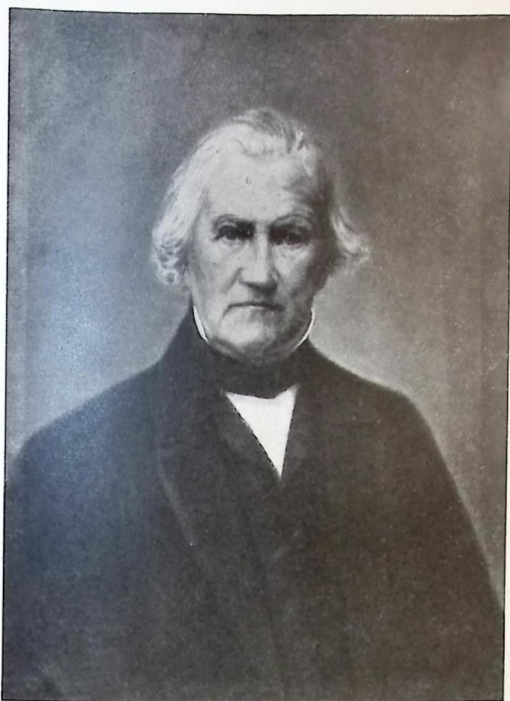
Sefri Jacobsen — Sefri eller Mattis-plassen.

I forbinnelse med manntallsføringen hadde de lokale myndigheter ordre til å skaffe rede på finnenes forhold til befolkningen i distriktet. I regelen er det en blanding av godt og ondt som kommer frem. Men Holeværingenes uttalelser om finnene inneholder ikke noesomhelst til finnenes fordel. Det heter her: «Offuer alle forbemeldte finder og deris formend besuerged Sig i høyestemaade den gandsche almfue som ingen anden vdrast eller Settermarker hafuer till deris gaarder, at de iche alleniste schougene gandshe hafuer Ruinered, till braader Nedhugget og opbrendt, Sampt dennem udj deris Setter, fæhaufner, fischevand og schouger, aldeelis Sidder till fortræd og schade, med megen tilføyelig Merchelig fortrang, Saa og deris Settervolder, Setterboer og de støcher Huor deris fæ og Cræatur om Sommeren schulle hafue deris beste Næring, Er dennem betagen og af finderne till Slotter og deslige Indheigned, Med meere og widtløftigere almuens Indstendig Klagemål der ofver, Item foregaf almuen at aldrig Nogen witterligt det bete finde pladsen ved Nogen Retens middell er lagt udj landtall eller nogen visse eyedeeler, eller endemerker vdvist, Mens saaledis allene efter Egen tyche af de beboende og til forhandlende ladet Indføre for anførde schyld».

Gulbransonfamilien fra Kolbjørnrud i Søndre Tyristrand, eller om bondegutten Hans Gulbranson fra Ringerike — som ble Norges rikeste mann.

Av Anders Viljugrein.

Hans Gulbranson. 1787—1868.

Beretningen om denne Ringeriksfamilien er som et stort og forunderlig eventyr som også hadde sin Askeladd, bare med den forskjell at her er eventyret både sant og virkelig.

Det var grind over kongevegen ved gårdstunet på Haug i Søndre Tyristrand i gamle dager. — En vakker sommerdag kom det et herskabelig tospann kjørende etter den bakkete landevegen fra Drammen. Det var omkring år 1800. Den nykonfirmerte og barbeinte gutten Hans, spratt ut gjennom stuedøra som et olja lyn og åpna grind, for dette var fine folk, det skjønte han, og her tjente han sine første penger. Sølvskillingen blinka gjennom lufta, og gutten kasta seg over den ned i vegen. — Det var nødsår og barkebrødstider, og sølvskillinger vokste ikke på buskene ved Tyrifjorden da heller. — Det var kjøpmann Holter fra Drammen med følge som satt i vogna. «Du er en kjapp

gutt, du får bli med meg til byen. Jeg har bruk for en slik en», sa Holter. — Han fikk lov, ble med som visergutt og var senere handelsbetjent der. Holter fant at han hadde både gode evner og god vilje, og ville gjerne ta seg av ham. Ved sin død testamenterte Holter ham 300 spec. daler, og det var hva han hadde å begynne egen forretning med. Holter hadde i Drammen en betydelig trelast- og skipsrederforretning. Etter å ha tjent et par år hos Caspar Holters bror Ivar, kom han til Christiania til Kammerråd Glückstad, sannsynligvis anbefalt av Holter til denne hans fjerne slektning. Hos denne var Hans Gulbranson til han i 1817 etablerte seg sammen med Jacob Holter Glückstad, borsønn av Kammerråden. Kammerråd Glückstad døde i 1818 midt under de fortvilte pengevanskeligheter på den tid. Glückstad og Gulbranson startet sin egen forretning i Storgaten nr. 2, som en alminnelig bondehandel. Den må ha gått meget godt, for i 1816 kjøpte Hans Gulbranson Kolbjørnrud i Heimbygda, og i 1817 kjøpte Hans Gulbranson og Glückstad Moestuegården på hjørnet av Østregade og Kirkegade for 30 000 spd. I denne store hjørnegård drev de sin forretning til 1843, da Gulbranson utløste Glückstads arvinger. Hans forretning fortsatte der inntil den store brann i 1858 da den brente helt ned. Det er interessant å nevne at denne gamle gården også hadde sin historie, idet vårt nye universitets første forelesningssal var henlagt hit. De prektige, hvelvede kjellere skånte store verdier for brannen, og på disse lot Gulbranson oppføre etter oberst Brochs plan og tegning en etter datidens fordringer og smak sjelden vakker bygning. Gården ble kalt «Slottet», den senere posthusgård og telegrafbygning. Etter en strid med myndighetene ble den også kalt «Det skarpe hjørne». Som så mange av datidens størrelser hadde han også en Løkke i byens utkant. Den ligger ennå uforandret på Drammensvegen, nu Nobels gate 3, og er ennå i slekten idet den tilhører fru skibsreder Mohn. Den ble i sin tid herskabelig bebygget av Gulbranson som ga den

navnet «Nøisomhet». Han bodde i 40 og 50 årene ikke til stadighet på Løkken om sommeren, men reiste derut fra våren av etter endt middag og bl. a. hver søndag. I de siste år av sitt liv lå han over fra lørdag til mandag i den varme årstid. Alt kl. 8 morgen måtte han være på kontoret. Drammensvegen hadde dengang hverken fortåg eller gatelys. En rappfotet hest var det beste framkomstmiddel for ham. Hans barn kunne fortelle om alle hyggelige søndags-ettermiddage og sommerkvelder de og deres venner hadde tilbrakt på Løkken. Til hver løkke hørte dengang en keglebane med punschebord i lysthuset.

Hans Gulbransons forretninger vokste stadig. Han ble stor trelastgrosserer i Christiania og eide mange skoger og bondegårder utover landet. Han ble skibsreder med skip på alle hav. Han fortalte selv at han hadde så mange at det ikke ville svare seg å holde dem assurert. — I sitt hjem på Ringerike lærte han orden, nøysomhet og sparsomhet, og dette fulgte ham hele livet igjennom. En brordattersønn, Axel Schinrud, som ennå lever på ættegården Kolbjørnrud og som husker ham, har fortalt meg følgende: En vognmann møtte Gulbranson på gata og spurte om han kunne få kjøre grossereren hjem. «Nei takk, jeg går. — «Ja, — men jeg kjører da så ofte Deres sønner?» — «*Mine sønner har en rik far, de, men jeg har hatt en fattig far, jeg — og har lært å gå.*» — Han kom fra en småkårsheim ved Tyrifjorden. Det var nødsår og barkebrødstider. Ennå går det sikre beretninger om uåret 1812 da ungdommen på ettersommeren gikk på «Fastendes hjerte» i flokk og følge til Skjærdalen, for der vokste det «skinntryte», og den fylte godt opp i sultne mager. Barna til Ragnhild på Kolbjørnrud var med i denne ungdomsflokken. «*Det fantes ikke mat i bygda*», sa gamle Gunhild Burud med hevet stemme og slo ut med handa.

*

Hans Gulbranson har sitt navn etter faren *Gulbrand Andersen* som var fra *Øderud på Modum*. Han var landhandler og forpakter. Bestefaren var *Anders Gulbrandsen Flattum*. Gulbrand Andersen var gift med *Ragnhild Andersdatter* født på *Kongsrudeidet*, Modum 16. april 1747. Bruket er forlengst nedlagt nå, og tomta er rydda. Et gammelt tuntre og en stokkebrønn

Ole Gulbranson. 1793—1884.

er de eneste gjenværende minner om denne heimen. Kunstmaler Kongsrud har på bestilling malt stedet med vakker utsikt mot Ringerike. Gulbrand bodde en kort tid på S. Haug, gnr. 83, bruksnr. 2, som han brukte for Engebret Håvind. Så flyttet familien til Kolbjørnrud, som ble den egentlige slektsgården. Ragnhild ble tidlig enke og «såes jevnlig i kirken med 8 barn». Hun var en udmerket hustru og mor og en dyktig arbeidsom kvinne med sjeldne åndsevner. Hun slet seg ut så hun fikk et langt sykeleie. Sønnen Ole var heime og passet henne med stor omsorg og kjærlighet. Engang var det doning med dansemoro i Hauggårda. Ole var bedt. «*Gå nå, Ole*», sa mora. «Du blir ikke som andre ungdommer, du da. Jeg er så frisk i kveld». *Ole gikk ikke*. Men den natta døde Ragnhild. Dette kunne Hans Gulbranson aldri glemme broren for. — For broren og familien forøvrig ble «*Farbror Hans*» som stadig gikk framover i rikdom og anseelse, det store eventyret. Både materielt og moralsk var han broren og hele familiens solide ryggstø. Han var glad i sine og likte å se dem om seg.

Om en fjern slektning sa «*Farbror Hans*»

En som kom til å gjemme sin bestemors familieminner om Farbror Hans. Fotogr. under opphold i familien, Christiania 1904.

Kolbjørnrud.

spøkefullt: «Jeg har sett Nils *en* gang, men jeg har hjulpet ham over hundre ganger». — I Henrik Haugstøls nye bok: «*I Tippoldefars by Christiania*» finner jeg en skatteligning fra 1843. Her står han for Næring 12 000 Spec. Daler, Formue 100 000 Spec. daler. Da som nå var det opp og ned med de rike. Noe senere nådde han toppen og var en tid *Norges rikeste mann*, og det kun ved egen hjelp og dyktighet. Han ble gift 5. november 1818 med Maren Birgitte Sparre, datter av procurator Sparre fra Strømsø i Drammen. Hun kom fra et godt hjem og var et prektig menneske. Hun ble tidlig foreldreløs og kom til sine slektninger i Christiania, hvor hun ble gift med H. Gulbranson. Hun døde i 1828 og etterlot seg 4 barn. Gulbranson var annen gang gift med Helene Andersen, 5. april 1833. Også i dette ekteskap var det 4 barn.

I Den Norske Creditbanks 50 års hefte finner en Gulbranson omtalt som en ansett forretningsmann med betydelig engroshandel i kolonial, eier av store skogeiendommer, trelastforretninger og skibsrederi. Han var medlem av bankens direksjon til sin død. I de første 13 år fra 1845 til 1858 var grosserer H. Gulbranson bankens dis-

ponent. «Det var hans dyktighet og merkantile begavelse som under de vanskelige tider i 50-årene ledet forretningen gjennom båer og skjær.» — Han var i en årrekke medlem av Christiania kommunestyre såvelsom av formannskapet. I børskomiteen — 3 mann satt han — fra 1850—64.

Et meget godt bilde av ham henger i Børsalen. — Likeså henger det et maleri av ham i Christiania Bymuseum.

Den kjente Københavnlege dr. med. K. A. Heiberg liker av og til i sine fristunder å sysle med memoarlitterære arbeider. Heibergslekta er mere norsk enn dansk. Ifølge sagnet skriver den seg fra Jostedalsrypa. I et av sine lækre småskrifter som han av og til gir ut på Munkgaards forlag, kommer han også inn på norske forhold. I skriftet «Fra nær og fjern» gjengir han et brev fra en ung teolog, Gabriel Heiberg, som fra en Norgesreise med sin far skriver til sin forlovede i København. Brevet er datert Christiania 29. juli 1861. Gulbransons gård i Kirkegade. Norgesreisen er for den unge mann høyst merkverdig og «så indholdsrig som det

Ole Gulbransons kårstue hvor Ragnhild og barna bodde en tid. Etter maleri av Anders Viljugrein 1922.

Maren Birgitte og Randi Karoline.

var 14 dage siden jeg reiste hjemmefra». Foranledningen var et nordisk kirkemøte i Christiania. Her møtte ialt 400 deltakere, deriblant et par hundre svensker og dansker. Blant møtets verdslige programposter var *en utflykt til Ringerike*, en tur som må ha virket overveldende på den unge mann. Han beretter for sin elskede at man drog avgårde i 6 vogner. «Veien var høist merkelig, alt nyt og uset. Bjerge, Elver, Fosser, Jenter, Gutter, Gaarde, Smede, Skydsvogne, Graner, Furuer og Birkelunde». Han var flink til å bruke norske betegnelser, men han hadde også atskillig norsk blod i sine årer. Man kan ikke forestille seg et fjell når man ikke har sett det, sier han. Man kjørte fra Christiania kl. 3 og tre kvart, men var ikke ved Sundvolden før kl. 10 aften. Her sov man på gulvet i en stor sal, og kl. 4 lørdag morgen purrede man opp for at ri til *Kleiven*. «Det er et høit og steilt Fjeld med vid Udsikt». *Hønefoss* beskriver han slik: En By med uhyre Vandfald, som driver Møller, Saugbrug og andre Verker og dannes av Begna Elven. Det var høist merkeligt. Det lader sig ikke beskrive, mindst med en Pen, men maa sees, og jeg har mange Ganger tænkt at hvis vi to engang kan gjøre en Tour sammen, bør det være til dette mærkelige Klippeland, hvor det tillige er noget vidunderlig fortryllende i det nære Slægtskab med Folket i Sprog og betragtningsmaade. Vi saae en Hallingjente i en høist merkelig Dragt med Sølge og Schebel, og jeg besaae et Bondehus hvor det var en gammel Mand og Kone, samt en meget undseelig 19 Aarig Jente som paa bare Fødder gik og feiede Gulvet. Saadanne Masser av Jordbær, Multebær og Bringebær som oppaa Fjældet har jeg aldrig seet Magen til. — Lørdag Eftermiddag Hjem til Christiania, hvor Fader og jeg er sammen indkvarterede hos Grosserer Gulbranson, Christianias rigeste Mand. Vi boe ganske ene i hans Slot her i byen og have Opvartning i al Slags Overflødighed. Igår spiste vi hos Manden paa hans «Løkke» (d. er Landsted). Så skildrer han en kjøretur med ham forbi Ladegårdsøen og Oscarshall hvor enkedronning Josephine ga en fest for byens innvånere med båtfakkeltog og fyrverkeri. Det var feaktig og høyst merkelig. « — — Et stort og elegant selskab hadde imidlertid forsamlet seg på Løkken, og en lukseriøs sekss ble servert. Vaar Vært er en Gubbe paa 74 Aar som er av ringe Bondeæt

fra Hole Sogn paa Ringerige. Nu betaler han 7000 Rdl. i Communeskatte her i Christiania.»

*

Ute på Løkken drev han selskapelighet og bodde om sommeren. Som selskapsmann var han slagferdig og vittig, men var nesten bestandig opptatt med reiser og forretninger. Fruen og barna derimot representerte. Fra en utenlandsreise dukket han tidlig en morgen opp i sitt hjem. Det hadde vært selskap, og pikene hadde ikke fått huset i orden. «Men si meg, Maren Birgitte», sa han til sin brordatter fra Kolbjørnrud: «*Bor det virkelig folk her?*» — I et stort selskap i Christiania ble han spurt hvordan han kunne bli så rik. «*Jeg har aldri brukt 2 fyrstikker når jeg kunne klare meg med en*», var svaret som ennå minnes både i byen og bygda. Under en mottagelse hos Karl Johan fikk han det samme spørsmålet av kongen. Da våget han å gi Hans Majestet følgende spøkefulle svar: «*Jeg har kjøpt dyrt og solgt billig, Deres Majestet*». Han lånte aldri penger og avgjorde alle sine forretninger kontant. Derfor ble han kalt «*Hans Kontant*». I utlandet var han sin egen handelsreisende. Engang henvendte han seg personlig på et kontor i England som han hadde forbindelse med, og ville snakke med direktøren. På ytre kontor ble han mottatt av en lite elskverdig kontorsjef. Direktøren var opptatt og kunne ikke ta imot noen. Men fra vinduet så han Gulbranson forsvinne nedover gata. «*Har Gulbranson fra Norge vært her?*» — «*Ne-i*», sa kontorsjefen. «*Jo, spring etter ham og be om unnskylding*», sa direktøren. — «*Å jasså, det går an å få snakke ved deg nå?*» sa Gulbranson og ble med tilbake.

Ole Gulbranson var den yngste av Ragnhild og Gudbrands 8 barn. Han levde som bonde på Kolbjørnrud og var gift med Inger Mathea Bøhn fra Modum. Han brukte også Stigsrud-Haug som farbror Hans eide i 10 år til 1838 da han solgte den til verkseier Wardum. — Alle 6 barna til Ole kalte seg *Olsen* og kom i tur og orden til «*Farbror Hans*» i Christiania. De var alle vel utrustet, og han ga dem en start og en hjelp som gjorde dem til bra og aktverdige samfunnsborgere. Det var ikke så rart med utstyret da de tok ut fra heimen. Jeg har i mitt eie en liten firkantet koffert med lokk, laget av kurvmake-ren Jens i Mitten. Med denne i den ene hånd og et lite matknytte i den andre gikk Anton

Olsen Berg over Krokskogen til Christiania etter å ha rodd over Tyrifjorden. Alle 4 Olsengutene reiste etterhvert samme vegen. Også jentene gikk fram og tilbake til byen flere turer. — Før guttene drog, fikk de alle nye striskjorter som mora hadde vevd og sydd av lin som var avla og tilvirka på gården. — De måtte ut og «rulle» dem på portstolpen før de tok dem på. — De ble mjukere da.

Gulbranson var sterkt interessert i å sette dyktig ungdom igang, også blant sine underordnede. Han hadde en sterk Valdresgutt i sin tjeneste. Sjefen mora seg over hans store legems-krefter, og en dag han kom innom, lurte han på hvor langt gutten kune bære en tung sekk han stod med. Gulbranson fulgte med, og det gikk bra like til han kom ned i Grenden, da falt sekken i gata, og sjefen måtte le. Men her nedsatte han Valdresen som kjøpmann, og det gikk bra. — Han forlangte absolutt ærlighet av alle sine tjenere. Han hadde en fast mann til å børste og pusse klær og fottøy og slikt. «*Finner du en skilling i tøyet mitt, så kom til meg med den, men finner jeg at du har bruk for 10 daler, så kan du godt få dem*».

Ole Gulbransons barn:

1. *Karl Olsen*, gift med Sofie Moe, ble bakermester i Christiania. Deres sønn Ole Th. Moe ble en kjent sokneprest. Salmedikter. Mest kjent er «Jesus det eneste, helligste reneste navn ...» Melodi av Sinding. Stifter av «Blå Kors». Hans søster, fru Mathilde Arnoldus lever ennå i Oslo.
2. *Petter Olsen*. Kjøpmann i Christiania, gift med Bollete Lem fra Lærdal i Sogn.
3. *Georg Olsen*, gift med Berthe Marie Gjørud fra Egge ved Ask. Han var bakermester i Østerdalen. Her vant han det store lodd på 7000 sp.d i pengelotteriet. Dette satte ham istand til å kjøpe Grefsrud i S. Tyrstrand av Engebret Haug i 1862. Her drev han ved siden av gården en større baker- og kjøpmannsforretning under Nikkelverkets glansperiode i 70-årene. Siden kjøpte han sin hustrus odelsgård *Egge*.
4. *Anton Olsen Berg*, gift med Marthe Stigsrud Berg, en niese av hoffmaler Berg og opp-

dratt hos ham i København. Olsen Berg eide flere bygårder, tilsist Brogarden 3.A i Christiania, hvor han drev stor bondehandel og kjøpmannsforretning. Gården som er fredet og er av stor kulturhistorisk interesse, finnes avbildet i Edv. Bull's m. fl.: «*Det Norske Folks liv og historie*». Bergs var barnløse. Sin store formue testamenterte han til en rekke legater, hvorav et på 50 000 kr. til S. Tyrstrand Gamlehjem i 1911. Fruens formue gikk til slektninger i Kjøbenhavn. Sine praktfulle smykker skjenket hun til Kunst-Industrimuseet.

5. *Maren Birgitte Olsen*, gift med fløtnings-entreprenør Christian *Schinrud* som overtok Kolbjørnrud.
6. *Randi Karoline Olsen*, gift med lærer Lars *Andersen* på Stigsrud i Søndre Tyrstrand. Lærer ved Grefsrud skole i 51 år. Maren Birgitte og Randi Karoline var som unge piker hos Farbror Hans i Christiania i flere år, hvor de fikk en meget godt utdannelse etter datidens krav. De kom til å leve resten av sitt liv i heimbygda som naboer, og døde sommeren 1915 med noen få dagers mellomrom 80 og 78 år gamle. Etter begge døtrene lever det etterkommere i Tyrstrand.

Hans Gulbransons søster Inger, ble gift med *Thor Olsen Aamodt*, en bror av Amund Gundhus på Midthaug, Engebret Haugs far. Den sistnevnte datter Maren, ble gift med Gabriel Tandberg på Haug.

Thor Olsens sønn *Gulbrand*, ble en mektig brukspatron og trelastagent i Sverige, sikkert også ved hjelp av Hans Gulbranson. Den andre søster til Farbror Hans ble gift med Mads Nakkerud som også har etterkommere i Oslo og Tyrstrand.

*

Ved hjelp av Axel *Schinrud* som ennå lever på ættegården og Antonie Viljugrein som i minnet har gjemt på så mange familieberetninger fra sin bestemor, har jeg vært istand til å reise *Ragnhild og Gulbrand fra Kolbjørnrud* dette minnet. — Hans Gulbransons etterkommere i Oslo, som teller så mange av vårt lands kjente personligheter, kan ikke medtas her.

Om kyrkja på Bønsnæs.

Av Erling Bjørke.

I «Hole herred» frå s. 283 og utover har Ivar Tveiten mykje om kyrkja på Bønsnæs som var ei «gåve»- eller «love-kyrkje». Han nemner og nokon av gåvene, og sorenskrivar Jens Thygesen Lund laga til ei «gåvebok» der det vart skrivi opp det som vart gjeve til kyrkja. Og om dette fann eg etterfylgjande i ei av tingbøkene for Ringerike og Hallingdal sorenskriveri.

Ting på Bye tingstue i Hole 4. aug. 1727.

Kongl. Majts. foged Sr. Carsten Rødlinf til hans allerunderd.st. avigte Aars Regen skabs aflegelse sampt efter Cammer Collegie naadigste befaling fant fornøden, samtlige Alfmue udf af Hoele prestegield at tilspørge, om dennem icke er vitterligt, at til Bønsnes Gafue-Kirke udj bem.te prestegield er udf af en mand ved nafn Christian Thomasen bleven begavet udj gaarden Nørdre Gombnes 1½ fjerding Tunge.

Samptlige tingsøgende Alfmue svarere, at Bønsnes Kirke, staaende paa gaarden Bønsnes grund haver af gammel tid været et opmuret Cappell som i Anno 1675 stod u-brugelig og øde formedelst murens brøstfeldigheds skyld, tilmed uden tag og aldels nogen slags indredning, indtil da værende Sorenskriver Jens Thugesen Lund som boede paa gaarden Bønsnes til Guds Æris forfremmelse og af ynchsomhed over samme Capell, det kunde med hans egen og gotfolchs hielp komme paa fode igien og blive til en Kirke og Guds huus efter sin Dannelse og schichelse, eftersom hun tilforn af Tordenjld var forbrent og beschadiget, hvorfor bem.te Sorenskriver udj aaret 1675 lod gjøre en Gavebog indbunden og nummeret, huorudj fromme Guds Mennischer tild dens Reparation noget give vilde, sig kunde inskrifue, og haver da, efter Gavebogens udviisning som nu her i Retten in Originali blev fremviist, forrige Laugmand Jørgen Phillipsen været den første mand, som sig udj bem.te gavebog d. 30 Jullij 1677 haver indskreven for gavepenge til Kirkens Reparations begyndelse 50 Rd. Hvilche penge han in Augusto 1681 haver betalt efter Jens Thygesens egen hendige i Gave-bogen indskrefne qvittering. Den 29 novembd. 1676 haver forrige Sorenskriver hr. Jacob Bertelsen foræred og indskreven sig for 10 Rd., derefter haver Bøygdefolch sig, for hver sin godvillige Gave indteigned og da Kirken in Augustij 1680 og 1681 kom udj arbejde og Reparation, haver

Commerce Commissarius paa Bragernes Lars Larsen gived til Muur-Mæsteren og de andre arbeidsfolckes Kost og underholdning Korn og Madvarer til 15 rd. 3 ort, og aparte foræret Kirken tre tusinde tagsteener til hielp at legge paa taged. Ydermere sees af samme Gave-bog, at mange andre fleere haver gived til dito Kirkens opkomst og forfærdigelse hver sin Gave hvilket alt Sorenskriveren Jens Thygesen /: foruden hans egne Gaver og Kirkens selve indredning :/ dertil haver anvendt. Ja, viiste og endehl fornemme Godtfolch der haver gived Kirken sine Ornamentter, tilmed gived endehl Kirkekiør, som i Bøyden paa leye er udsadt, hvoriblandt forige Sogneprest hr. Henrich Opdahl i 1691 haver gived en Koe, saavelsom nu værende Sogneprest hr. Hans Blichfelt og Kiæreste 1725 given tvende Kiør, og haver Msr. Christian Thomesen Staarøen d. 7de Aprill 1703 gived till Kirken Jordegods halfanden fierding tunge uden bygsel udj den gaard Nørdre Gombnes her i Hoele prestegield beliggende foruden en og anden tide udj reede penge 26 Rixdaller. — — — det øfrige efter Kirkebogen falde altfor vidtløftigt om de givne Gave-Penger til besagde Kirke at melde. Hvorfor den tingsøgende Alfmue alle eenstemmige tilstode, at denne Bønsnes Kirke alleenne nu som forhen været og er een gammel Gave- eller Lofue-Kirke, som med Gave-Penge og Alfmuens hielp ved lige holdes, eftersom intet Annex eller nogen Annex Kirke haver veret, eller skal kunde beviises at ligge under dete Hoele prestkald, ej heller have Bønsnes Gave-Kirke nogensinde nødt eller bekomme den allerringeste hielp eller undsætning af Hoele Hoved Kirke eller desens regnskab som Hole Kirkes Kirkestoll noksom udviise; og endelig haver Alfmuen for 3 aar siden bekostet en stor Stuppel ved enden af Kirken, som Kirkens Klokke nu henger udj; Tilmed holdis ichun nogle faa gange Prædichen i denne Bønsnes Kirke om Aaret ved forefaldende begivenheder. Hvorefter Kongl. Ma. foged var et vel bekræftet tingsvidne af Retten beskreven begiærende.

Det ser mest ut som at ljonet har hatt sers god hug på å øydeleggja kyrkjene i Hole. Fyrrst kyrkja på Bønsnes, som vi ser av dette, nokre år seinare kyrkja på Stein, og til sist sjølve hovudkyrkja. Det ser elles ut at det likevel vart kyrkja på Bønsnes som slapp lettast frå det.

Kyrkjeruinane på Stein i Hole.

Av Erling Bjørke.

Etter Ivar Tveiten: «Hole Herred», s. 291, slog ljonet ned i kyrkja på Stein i 1683 så kyrkja brann opp. Noko som derimot er lite hell ikkje kjent er at omlag 20 år seinare var det gjort freistnad på å få bygt ho oppatt, men det vart visst berre med det også. I ei av pakkene til Buskeruds Amt i Statsarkivet i Oslo fann eg for mange år sidan eit dokument som eg her gjev att:

Lars Tønder

Kongl. Majst. foged over Ringerige og Hallingdalen, Christian Müller vice Sorenskriver ibidem, Peder Lehne, Jens Moe, Anders Bye, Nils Sundvolden, Svend Giesvold og Rolf Rudsødegarden Laugrettismænd af Hoele Præstegield, gjør vitterligt at Anno 1704, dend — 26 Maij vare vj forsamlede ved den forfaldne Steens Kircke i Hoele Præstegield paa Ringerige same efter Velbaarne Hl. Amptmand og Assistence Raad PaulGluds høygunstige befaling af 19 April sistafvigte at besigtige og derpaa gjøre overslag hvor mange træer af lengde og tykkelse der til skulle behøves. Høybem.te Velbaarne Amtmands befaling melder saaledes:

Kongl. Mayts. Foged

Sr. Lars Tønder.

Som almuen udj Hoele Præstegield haver giort allerunderdanigst ansøgning hos Hans Kongl. Mayt- om allernaadigste tilladelse af Dahls skoven, som Nordrehougs Præstboel paa Ringerige er beneficered med, at maatte udvircke, en maadelig Qvantitet af groft og stort tømmer til Bielcker under loftet og rejse træer under taget paa Steens Kircke i bem.te Hoele Præstegield paa Ringerige, som de agter paa egen bekostning at vil lade opbiuge og de høye Herrer i det Kongl. Rentekammer ved deres høirepective skrivelse til mig /: hvoraf vidimeret copie herudj indslutet hannem tilsendes :/ befahler, at derover samme behoventlige bygnings tømmer skal gøres et overslag paa, hvor mange træer af tyckelse og lengde som maatte fornødiges.

Saa vilde Kongl. Mayt- foged tillige med Sorenskriveren Sr. Christian Müller /: som ieg derom under denne Dato haver tilskrevet :/ idj behørigte tømmermænds overværelse, med forderligste lade tage bem.te Steens Kircke udj øjesium og derpaa gjøre et rigtigt overslag hvor

mange Bielcher og Rejse træer dertil behøves, samt hvert træes lengde og tyckelse udj Roden og toppen og derover en tilsvarelig beskrivelse lade forfatte, hvorudj og denne min andordning maa inddrages og siden under vedbørlig bekostning Monsr. Moss paa Bragnes udj min fraværelse lade tilstile.

Jeg forbliver

Kongl. Mayts. Fogeds

Tienestberedvil.

P. Glud.

Fredrichstad

dend 19 April 1704.

P. S. Hvad forretning herover passerer maa in duplo forfattis, saasom den ene til Rentekammeret vorder nedsendt og den anden ved Ampetet beliggende.

Og haver vj da udj Taarnebyggeren Niels Oensagers overværelse befunden efterskrefne Sortimentter af last til samme Kirckes reparation, hvoraf alleneste muuren er i behold, at skulde behøves.

Nemblig:

1. Bielcker som skal legges tvert over Muren, 15 al. lang, af tyckelsen 16 palm — — 2 tølter 2 træer.
  2. Træer 18 al. lang til Muurene, men af tyckelse 16 palm — — 1 tølt.
  3. Sperreverket af Spirer 12 al. lang af tyckelse 10 palm — — 9 tølter.
  4. Koret i Kirchen 6 træer 8 al. lang af tyckelse 10 palm — — 6 træer.
  5. En mast til taarnet 20 al. af tyckelsen 20 palm — — 1 træe.
  6. Spirer til taarneds fundamente 16 al. lang, af tyckelse 12 palm — — 1 tølt 4 træer.
  7. Til en stierne eller fod som Taarnet skal bygges paa 8 al. lang af tyckelsen 10 palm — — 1 tølt.
  8. Bielcker til taarenfoden af lengde 10 al, og tyckelse 12 palm — — 4 tølter.
  9. Til Bindingsverk i taarnet og foeden 11 al. lang og 10 palm tyck. — — 4 tølter.
  10. Underlag i gulvet 11 al. lang af størrelse som got huustømmer — — 1 tølt 7 træer.
- Summa 24 tølter 8 træer.

Saaledes af os besigtiget, testeris med egne hænder og zigneter.

Actum Anno, Die et Loco, ut Supra.

Lars Tønder   Christian Müller
Per Torchelsen Leene. (I H S). (A A. S).
(N A S). (S O S). (R O S).

Som ein ser det, er det berre Peder Lehne av lagrettemennene som har skrive det fulle namnet sitt, dei andre har berre skrive forbokstavane, noko som var vanleg i den tid, vel helst fordi dei ikkje kunne skrive meir. Ein tar vel snaut imist om ein gissar på at det skal vera i tur og orden som ovanfor: Jens Olsen

(Moe), Anders Andersen (Bye), Niels Andersen (Sundvolden), Svend Olsen (Giesvold) og Rolf Olsen (Rudsødegaarden).

Diverre vart det nok ikkje meir av planane om å byggja oppatt Steins kyrkje, det kan ein sjå av ein synsforretning som var halde over husa på Stein 9. mai 1724, og der det millom anna står: «Her paa gaarden Steen er bestaaende en muur af en gammel Kircke, Steens Kircken kaldet, gandske forfalden og for lang tid ubrugelig været, for nærværende tid allene bestaaende af en uduelig muur foruden tag, døre og vinduer, eller nogen slags Indredning eftersom den i formaals tider af Tordenjld haver været afbrændt».

Om Skjerdalen gård og folkeminner.

Av Hans Johnsrud.

Ser man på de gamle dokumenter vedrørende Skjerdalen gård, forstår man straks at denne har vært en ettertraktet eiendom på grunn av de mange odelssøksmål og prosesser som har funnet sted ned gjennom tidene.

Dette har vel sin grunn i at det har vært en nokså stor jordeiendom med utstrakte vannrettinger til drift for sag og kvernbruk som er drevet her i mange hundre år tilbake i tiden. Stedet har således vært et sentrum for denne virksomhet og for hele bygda.

Når den første kvern tok til å snurre rundt her er ikke godt å si. Man må da sikkert gå tilbake til sagatiden. Annerledes med de første primitive oppgangssager med et eneste tykt hjemmesmidd blad i rammen, som kom atskillig senere i bruk enn kvernen.

At Norderhov prestegård har hatt sag og antagelig også kvern her lenge før Hole ble utskilt fra Norderhov i 1575 er sikkert. Presten til Norderhov Wilhelm Andersson nevner i en innberetning 1629: «Til prestebolet befindes een ringe flom-saug og en lille beche-qvern».

Da Jonas Ramus kom til Norderhov 1690 nevner han i sine regnskaper om «flom-saugen i Gilvarpfos i Skjerdalen som efter saugreglementet kand skiære 4000 bord». Men saken var da så forfallen at han måtte bygge den opp fra nytt av. Dette kostet ham 50 Rdl.

En slekt som i lengre tid var knyttet til Skjerdalen, var familien Hals. Den første eier var

løytnant Peder Knudsen Hals som var født på Gjefsen, Hadeland 1751. I 1792 ble han gift med Johanne Flattum, datter av daværende eier av Skjerdalen Hans Andreas Flattum som var fra Flattum ved Ask.

Etter svigerfarens overtok Peder Hals Skjerdalen med sag og kvernbruk. Han lot straks oppføre en ualminnelig stor hovedbygning, som populært går under navnet «storbygningen», til tross for at nå står det bare igjen halvparten av den. Hals anla også en storstilet vakker hage foran den nye hovedbygning. Det var terrasse etter terrasse hele skråningen oppover beplantet med frukttrær og prydbusker. En bjørkeallé førte fra veien og ned til hovedbygningen. Av all denne herlighet sees nå ikke spor lenger.

I Peder Hals's tid var det to sager og tre kvernhus. Kvernhusene benevntes i det daglige for «nedrehuset, mellemluset og øvrehuset».

Da almenningsskogen på Tyristrand ble delt 1797 tilfalt Skaugsmarka Skjerdalen, som fra før hadde endel skog i nærheten og nå ble en betydelig eiendom.

Da Peder Hals døde 1824 hadde han allerede solgt sine eiendommer til to av sine sønner. Knut som var eldst fikk mesteparten av Skjerdalen gård, mens en yngre sønn Christian fikk en mindre del. Johan Scheitlie som var gift med en søster av disse, fikk Skaugsmarka. Knut som også hadde gått på krigsskolen en tid, skildres som en barsk og myndig mann og av en brutal

Skjerdalens brug.

natur. Han tok ikke nøye å gi sine tjenere og husmenn en ørefikk når han fant det for godt. Selv tok han seg tilrette i et og annet. Spurte folk om han hadde lov til å gjøre slikt, svarte han alltid at han brukte sine egne lover. Det gikk tilslutt ut for ham i Skjerdalen og han flyttet til Snarøen hvor han døde 1850. Han var gift med en datter av Eidsvollsmannen Nikolai Scheitlie.

I 1833 ble løytnant Christian Frisak Hals eier av hele gården og var den siste av Hals'ene i Skjerdalen. Han var født 1803 og ble tilslutt kaptein og divisjonssjef ved 2nen Akershusiske brigade. Han døde på Frøishov 1866 og var gift med Maren Johanne, datter av lensmann Iversen på Frøishov.

Kaptein Hals var en hel motsetning av sin bror Knut. Han var en lun elskverdig mann, godt likt av alle. I kapteinens tid ble det ført et stort og fint hus i Skjerdalen som visstnok også var tilfelle i farens tid med mange store selskaper og baller. Når det var stort juleselskap hos kapteinen, ble det gjerne slaktet en mindre gris som ble stekt på spett og plasert hel på bordet med et rødt eple i trynet. En vinter straks over jul med bitende kulde og sno var det stort maskeradeball i Skjerdalen. Ved 4-tiden om morgenen fikk skyssguttene ordre om å komme frem med hestene for da var det slutt. Men så satte musikken i med en storvals som varte to timer. Skyssguttene som stod ute og ventet på herskapene sine,

frøs seg mest fordervet. Men så kom gårdskaren hos kaptein Iver Rolvsen, som hadde tjent ved garnisonen i flere år, dem tilhjelp. Han stormet inn til vertsfolket og svor på at sluttet ikke dansen med en gang, reiste skyssguttene sin vei. I motsatt fall fikk de skaffe noe brennevin ut til dem. Rolvsens trusler var ikke uten nytte, så det kom brennevin mer enn nok ut til skyssguttene.

Ved St. Hanstider 1848 kom en farende svensk veversvenn til Skjerdalen og bød seg til å veve all slags kunstveving. Fruens mor, madam Iversen, som var på besøk, hadde ingen tro på veversvennen og sa på sitt grove mål: «La'n inte narre dei Maren, han kan inte veva, dertil har han for store bein». Men det ble da til at veversvennen skulle få prøve seg og det viste seg straks at denne kunne sine ting. Han vevet de fineste mønstre i dreil og damask med bilder på både av dyr og mennesker. Han vevet ikke bare for fru Hals men også for andre bedrestillede i bygda. Karl Vever var også visedikter. Engang han hadde vært på frierferd, diktet han en vise som gikk på en feiende valsemelodi. Bruddstykker av visen lever visstnok ennå her på folke-
munne.

Skjersjøelva, Tyristrand.

Kaptein Hals var blant dem som lå i Malmø sommeren 1848. Da hæravdelingen ble dimittert om høsten, fikk kapteinen ordre om å føre Hallingdals kompani til Nes hvor det skulle oppløses. Kapteinen hadde uttalt at hallingene måtte ha en sterk hjemlengsel, da han hadde sin fulle hyre med å følge dem.

Når folk kom litt på kant med øvrigheten og brøden ikke var større enn som så, kunne denne sonen ved å stå i gapestokken en stund ved Hole kirke en prekensøndag. En av husmennene i Skjerdalen Jon Tangen måtte engang stå i gapestokken og ikke skulle det være stort han stod for heller. Denne Jon skulle vært den siste fra Tyrstrand som stod i stokken ved Hole kirke. Det var før 1824.

En sommerdag 1831 kommer en del av Ringerikskompaniet som hadde øvelser på Hovindmoen marsjerende ned til Skjerdalen for å skyte på skive. Det var forresten siste året det var øvelser på Hovindmoen. De tar oppstilling straks utenfor huset til Jehans møller som stod omtrent der smien nå ligger, for å skyte mot den bratte skråning på den andre siden av elva.

De gamle flintegeværer måtte lades først. En porsjon krutt ble slått i løpet. En forladning ovenpå, så et par gode støiter med ladestokken. Så ble en gemytslig kule trykket ned i løpet.

Tilslutt strødde man litt krutt på fengpannen, så kunne man brenne løs. Alt gikk etter kommando med sikre og taktfaste håndgrep.

Under en hvil i skytningen har sersjant Gulbrand Onsaker som var glad i det sterke kommet i prat med et par soldater som han klyter svært av er gode til å skyte. «Men til å ekserisere er dere nå framifrå», legger han til, «om je f. eks.» sier han «la et aspelauv oppå tornystren deres og kommanderte helt om, ville dere gjøre helomvendingen så støtt og sikkert at aspelauvet ble liggende». Sersjanten som har stadfestet sitt kjyt med dyre eder, har sin hensikt med dette, for han venter nå at disse soldater skal rive i litt på ham, for inne i huset hos Jehans møller selger Kari kona hans brennevin for 2,2 skilling pegen.

Følger man utviklingen i Skjerdalen tilbake gjennom tiden fra de gamle kallekverner og kvantumsager, ser man at stedet alltid har fulgt med i utviklingen. For 100 år siden ble det bygget en stor sag som skilte seg betydelig ut fra de gamle både i teknikk og kapasitet. Men også denne «gamlesaga» har forlenget overlevet sin tid. Men da denne kom i bruk, og det gikk trallespor ned til fjorden hvor Jørgen Rytterakers jakter seilet planker til Svangstrand, var også den blitt et ledd i en ny utvikling.

Min barndoms paradisi.

Av Ingeborg Prytz Fougner.

For meg er ordet Ringerike et sesam-sesam, som lukker opp for skattene i min barndoms paradisi. Jeg bodde der i 13 år — og hvilke 13 år! De første av mitt liv.

Det var *da* jeg var *til*. Alt som *siden* har hendt — omkring meg og med meg — er like-som ikke meg. Alle de senere årene er flettet sammen med mennesker og begivenheter, og jeg er bare et ledd i et stort og innviklet maskineri. Men dengang kunde jeg være ensom, være alene, *være* bare meg.: Derfor — når jeg forsøker å koble av fra virvaret av påtrengende oppgaver og gjøremål, og finne tilbake til kildene — det evige oppkomme i min egen sjel, — da ser jeg meg selv som liten pike på Ringerike, — ofte alvorlig, sjelden helt glad, og allikevel aldri langt fra lykken. Den var der i mors kjærtegn,

i fars styrke, i luftens gjennomsiktige klarhet, i oppdagelsen av en verden omkring, og i oppdagelsen av en verden i mitt indre. Jeg fant meg selv i den natur som alltid har speilet de skiftende stemninger i mitt eget sinn. Og det var som tiden stod stille, og det alltid skulde være slik.

Jeg så dagens lys i den lille byen, som er bygdens bankende hjerte, og bærer det prosaiske navn Hønefoss. Det forsoner meg noe med skjebnen at dette navnet, som ikke er noe vanlig ord, men en meningsløs sammenstilling av to selvstendige begreper — ikke har noe med *høns* å gjøre (Høne er et gammelt gudenavn), men derimot en brusende foss, vel egnet til å fremkalle romantiske følelser, selvom den ikke alltid hadde fritt løp. Det var bestandig spennende

å stanse midt ute på broen og stirre ned i skum-sprøyten, og kjenne denne forunderlige dragende makt, mens larmen og fosseduren stengte meg ute fra alt annet, og jeg følte meg ett med naturens sterke og hemmelige krefter.

Huset jeg bodde i, skolen jeg gikk på, veien til og fra, gater og butikkvinduer — alt dette har bitt seg fast i erindringen inntil hver minste detalj. Men det var ikke *det* som var min barndoms paradisi. Vil du ditt, må du lenger ut av byen, opp over alle bakkene, inn gjennom skogen og ut av den igjen, til det lysner fra et sommerhus i en solbakke*), langt der inne. Da stanser du. Med noe som ligner andakt bøyer du av fra storveien og går gjennom blomstrende enger. Forbi en gammel gård, så over en skigård og inn i havnehagen, til noen små kalver, som gresser fredelig i solskinnet, og gjerne slikker deg på hånden, så over gjerdet igjen, — men du kan også gå rundt, og det gjør du senere på sommeren, for da er det bringebær å finne. Og nå nærmer du deg det allerhelligste, og lukker opp grinden til din barndoms paradisi.

Her er det heller ikke selve huset, enda så vakkert det ligger, med den betagende utsikten over Ringerikes dyrkede marker, og Tyrifjordens blå vann, mens Gaustadtoppen skimtes som en snehitt kjegle i horisonten. — Det var ikke dette storslagne, som satte fantasien i sving. Det var derimot hele den inngjerdete verden av 4 mål udyrket fedreland, som sendte meg på oppdagelsesreise hver spirende vår påny. For det første var det kommet så mange nye små aspe-trær siden sist. Og innimellem dem vokste friskt, grønt gress, som ingen enda hadde tråkket på. Jeg visste hvor maurtuene pleide å ligge, og hvor blåbærene var søttest og størst. Nede ved flaggstangen vokste noen sjeldne blomster — nå vet jeg det var Marihånd. De høye aspe-trærne, med løv som ringlet og raslet, nådde nesten helt opp til himmelen. Og *den* var skyfri og sommerlig da jeg så dagens lys — en middag det Herrens år 1913.

Men i min barndoms have vokste det noen spinkle strå med tunge knopper, som alltid var i uro. — De var på underlig vis i slekt med aspens raslende blad, med vindens sus gjennom løvhanget, når sol går ned. De var som en aning om noe som ikke var godt, og ikke vakkert, og

*) Mine foreldres sommerhus «Aspehaugen» ligger i Haugsbygd, rett ovenfor gården Gjermundbo. Kjøreveien til «Turisten» og Øyangen går like i nærheten.

derfor måtte de skjelve. Omgitt av ville, duftende roser, av ballblom i gullgule tyllkjoler, og tistler i stiv lilla taft, med spraglete sommerfugler på besøk, under en blendende sol — stod de der og sitret.

De tynne, svaiende stråuskene var nokså uanseelige der de stod. Ingen strålende farver, slik som alle blomstene, ingen ruvende skikkelse, slik som de stolte trærne, ingen fri, svevende flukt gjennom den blå luften, slik som de små fugler. Men så du nærmere på dem, ville du se at det gikk mange tynne tråder ut fra det som skulde være stammen, og ytterst i hver tråd hang en liten fin medaljong. Den så ut som et hjerte, og den *var* et hjerte. Vi kalte den «bevende hjerter».

Jeg følte meg på en egen måte i slekt med dette strået. Jeg forstod det — vi hadde noe felles. Omgitt av lys og varme, av trygghet og harmoni, bar jeg allikevel på en uro, jeg ikke kunne forklare. Den lignet dårlig samvittighet, men jeg visste ikke om at jeg hadde gjort noe galt. Det lignet bleke spøkelsener. Men jeg var ikke mørkredd. Den lignet truende skygger. Men min barnetros hvite engel holdt meg alltid i hånden.

Jeg ser meg selv som liten pike på Ringerike — ofte alvorlig, sjelden helt glad, og allikevel aldri langt fra lykken: Er ikke *det* et bilde på selve menneskets siutasjon? Vi *når* aldri lenger enn til å undre og forundre oss. Men vi aner — ja, vi vet — at det vi kaller lykken, løsningen, og forklaringen — den *er* der, ganske nær, bak de grenser som er satt for vår erkjennelse. Og lengselen etter å finne den *er* ikke noe som kommer med årene, — den *er* nedlagt i oss fra evighet av. Og vi lengter tilbake til vår egen barndom, til det opprinnelige i oss selv, for da stod vi naturen nærmest, da var gudsbilledet renest, øynene klare. Og vi aner dybden i ordene: «Uten at I blir som barn —».

For meg er ordet Ringerike det sesam-sesam som lukker opp for skattene i min barndoms paradisi. Jeg bodde der i 13 år. Det er alt lenge siden. Et kvart århundre ligger imellem, og to verdenskriger. Tre nye hjem har jeg hatt, mann og barn, venner og arbeidsmark har livet gitt meg, og årene farer avgårde, hver dag river den neste med seg, og jeg kan ikke stanse, for jeg *er* ikke lenger barn. Jeg har mistet evnen til å føle at tiden står stille, for jeg vet, at det *er* ikke sant.

Første 17. mai-festen på Ringerike.

Av cand. philol. Andreas Ropeid.

Kjøpmann Matthias Conrad Peterson i Trondheim var den som gjorde første opptaket til offentlig fest 17. mai, og i 1824 var det fester i Christiania, Drammen og flere andre stader. I Drammen hadde både «Borgerklubben» og «Det venskabelige Selskab» sendt ut innbyding til fest. Folk viste at kongen var mykje mot slike tilstellingar, og det var nok grunnen til at det ikkje møtte så mange som ynskjelig og innbydarane hadde venta. Men «Drammens Tidende», som tydeleg gledde seg over tiltaket, freista gi andre grunner for det dårlege frammøtet. Når det ikkje vart nokon fest i Borgerklubben», som hadde over 120 medlemmer, så var det fordi «flere Indvaanere formedelst Forretninger» var ute av byen. «Det venskabelige Selskab» var nyskipa og hadde derfor ikkje så mange medlemmer, det kunne då ikkje verta så stor fest der heller. Dessutan kom det til at «denne vor Fundamental-Lovs Fødselsdag» «celebreredes — i flere private Selskaber og mindre Kredse».

Dei som oppe trassa kongeleg uvilje, hadde ein gild fest og song:

«Høit Glæden gjengjalde i Nord!
Den runge blandt Klipper og Dale!
Mens Hymner og jublende Chor
Istemmes i Hytter og Sale;
Thi Dagen opflammer Enhver,
Der frydes ved Frihed og Ære,
Som veed hvad Selvstændighed er
og Navnet af Nordmand vil bære.»

Tredje og fjerde strofen var nok ikkje heilt sønn. I hyttene kringom i landet var dagen som alle dei andre Men 11. mai 1826 prenta «Drammens Tidende» ei oppmoding til alle samfunns-lag om å vera med å høgtida dagen som det året fall på fjerde rinsedag. «Vel kunne de simplere Borgere og Landalmuen ikke deeltage i Klub- og andre Selskaber, som på denne Dag ville finne Sted. men det er jo heller ikke Sagen; de kunne dog efter tilendebragt Dagværk forene sig med Venner og Beslægtede, nyde et tarveligt Maaltid. synøe et Par Nationalsange og tømme en hjertelig Skaal for Constitutionens Held og Vedvarenhed». Ein innsender går i neste nummer endå lenger. Han oppmoder fattigforstandarane til å senda rundt ei liste for å få pengar til ein

fest for dei fattige, slik at dei òg «maatte sættes istand til, paa denne for hele landet høitidelige Dag, at glæde sig med de Glade og — var det det kun for et Øieblik — see Hverdagslivets Mørke svinde».

Etter avisreferatet vart også dagen ein festdag for store lag av folket. Den tok til tidleg om morgonen med «vedvarende Kanonskud, Trompetskrald og Hurraraab» — mange trudde det var varme laus i byen då dei høyrde kanonene — og alle skip på hamna var flaggprydde. Klokka 4 var det middag i Borgerklubben» for 90 mann — med song og skåler for grunlova, kongen, Stortinget, høgsterett, prentefridom og Eidsvoll-mennene eller «Constituentene» som det heitte den gongen. «Det er umulig at beskrive den Enthusiasme, hvormed samtlige Skaaler bleve drukne, —». Om kvelden var det «kold Beværtning ved dækket Bord» og festen løyste seg opp etterkvart. Då var det «Glædesild paa Bjergene» og «vedholdende Kanonade». og i ungdomslaget «Opmuntringen» var det dans til kl. 7 om morgonen. Rundt om i heimane var det òg fest, og jamvel mange av «Haandværkerstanden» som skulle ha barnedåp eller anna lag, hadde venta med dette til den 17. mai «og derved lagt det rosværdigste constitutionelle Sindelag for Dagen». Fleire av borgarane hadde òg tenkt på dei fattige med pengar og mat.

Dei «simplere Borgere» og «Fattigklassen» var altså med på festen dette året, men vi høyrer ingenting om «Landalmuen». Den kom først med året etter. I Lier og Røyken samla alle embetsmenn og «conditionerede Gaarbrugere» seg på Nordre Gullaug til middag med skåler og kanonade, «men hvad der endmere maa glæde Enhver» — «almuen» på fleire stader i desse bygdene samla seg og festa med «Glædesild, Skydning og passende Skaaler». Og den 24. mai hadde Drammens Tidende denne notisen:

«Man har her følgende paalidelige Efterretninger om Høitideligholdelsen af den 17de Mai — Norges Constitutionsdag — paa Ringeriget. Alle Bygdens conditionerede Indvaanere vare nemlig samlede til Middag paa Hønen, hvor Sange bleve afsungne og Skaaler udbragte under den muntreste Stemning og Kanonsalver. Om Aftenen forlystedes Øiet ved et Transparent-

Malerie, forestillende høie Klipper, hvorfra et Vandfald styrtede ned; paa den høieste Klippe-spids læstes: «XVII MAI», og under Stykket vare følgende sindrige Linier anbragt:

Staae Norges Grundlov fast,
Bliv varig som dets Fjeld!
Beskyt den, Carl Johan!
Til Nu — og Fremtids Vel!

Paa Ringaasen, ligeoverfor Hønen, var af Granbar opreist en Pyramide af 16 Alens Høide, i hvilken på Midten var anbragt «17de Mai» i Transparent, og paa hver Side af samme brændte Blus hele Natten igjennem. Didhen forføiede Selskabet sig Kl. 10 om aftenen og forefandt der de fleste af Bygdens unge Damer, som i et Telt bleve opvartede med Forfriskninger, og derpaa med det øvrige Selskab vendte tilbage til Hønen, hvor der blev dandset til den lyse Dag.»

Carl Johan vart harm då han hørde kor ålment det var vorte å høgtida 17. mai i Norge. I mai 1828 var han sjølv i Christiania og sende då ut eit forbod mot å høgtida dagen. Unions-

akta av 4. november 1814 var Norges rette grundlov, sa han, og meinte at nordmennene heller burde høgtida den dagen. Nordmennene fann seg i forbote, det vart ingen offentlege festar, men folk samla seg i heimane. Og det var med dårlig løynd glede Drammens Tidende meldte den 6. november:

«Den 4. November er her gaaet ubemærket forbi. — Vel var der af Direktionen for Borgerklubben denne Gang, som hidtil, utstædt Indbydelsesliste til et Middagselskab, men da den kun havde Ikkedeltagere at opvise, gik Tingen ind af sig selv. Besynderligt nok er det, hvis et løbende Rygte ellers er sandt, at ikke engang Skolernes Disciple skulde have bryd sig om at benytte den Frihed, der var forundt dem, og endnu besynderligere, at mange slet ikke kom ihu at det var den 4. November. Hvilken merkelig Forandring paa et eneste Aar.»

— Året etter kom torgslaget i Christiania. Statthaldar, politimeister og borgarmeister stelte seg så dumt at kongen ikkje kunne gjera deira sak til si, og nordmennene hadde vunne retten til å høgtida nasjonaldagen sin.

Carl Johan på Ringerikstur 18. august 1832.

Ta vare på gamle aviser.

Av V. V.

Krokkleiva med Kongens Utsikt er kommet enn mere i skuddet siden stolbanen opp til Kleivstua kom istand. Ved helgeleite surrer det på mange språk i køen underan Kleiva. Dansker, svensker og engelskmenn er det mange av. Alt går knirkefritt med latter og spøk. Hartvik Brobekk er en av konduktørene, og jeg spurte ham om hva turistene sier. «Alle spør om noe, det er bare synd at ingen av oss snakker engelsk. Danskene spør gjerne «hvor høyt er det der opp», mens svenskene gjerne sier «hur lång er denne banen?».

I lokalavisen og tildels Oslopressen har Krokkleiva og Utsikten stadig vært omhandlet. Vi minnes diskusjonen i «Verdens Gang» om Oehlenschlägers besøk, der, studenttoget og spørsmålet om når Utsikten fikk det kongelige attributt var flere gange fremme.

Mange ledte og grov i gamle aktstykker for

å finne opp når Kongens Utsikt — Vue de Roi — første gang var nevnt, men man kom ikke til noen sikkerhet. Den tyske romanforfatteren Alexis Willibald ga i 1828 ut en bok «Herbstreise durch Scandinavien» og i den boka er det en flott skildring fra Utsikten, men det er bare på Dronningens Utsikt han hadde vært. Kong Carl den 14's besøk på Kleiva og Utsikten ble flere ganger nevnt, og for å få en autentisk skildring av dette kongebesøket gav jeg meg til å lete opp aviser fra den tid. I «Den Norske Rigstidende» for 23. august 1832 fantes et ganske utførlig referat, og det fotostat jeg besørget tatt følger hermed avskrevet in extenso.

Den Norske Rigstidende.

Attende Aargang.

Torsdag den 23de August 1832.

Christiania, den 21de August. — Som nærmere Details ved Hans Majestæt Kongens Reise til Ringerige den 18de dennes anføres Følgende:

Kleivmannen.

Ved Grændsen af Buskeruds Amt paa Midt-skogen modtoges Hans Kongl. Majestæt af Amtmanden og Fogden, samt eskorteredes af Landmænd tilhest. Ankomsten til Krogkleven skede Kl. 12. Her vare opførte Løvsaale og plantede Alleer, og, hvor Hans Majestæt passerede, strøedes Blomster af Egnens Bondepiger. Fra «Dronningens Udsigt» tog Hans Majestæt hiint med Rette berømte Prospect i Øiesyn, og betragtede med Beundring og dyb Bevægelse dette til Sjæl og Øie talende store Natur-Maleri. Hs. Maj. kjørte derefter nedover Kleven til Sundvolden, hvor en stor Mængde Mennesker af alle Stænder og Kiøn vare forsamlede. Hans Kongl. Majestæt modtog her Egnens Embedsmænd samt Deputationer fra Ringeriges og Hallingdalens Almuer. Hans Majesæt omfavnedes 2de Gange en Hallingdøl paa 88 Aar, der havde reist den lange Vei alene for at see sin Konge, og tiltalede ham i følgende Udtryk: «Hvis Kong Ring i dette Øieblik kunde skue ned paa sit Ringerige, vilde han glædes ved at see en af sine Efterfølgere

omarme en gammel ærlig Hallingdøl.» Da disse ord bleve forklarede for Oldingen, blev denne meget rørt, Hans Majestæt lod ham skjenke en Medaille med Høistsammes Brystbillede. Den utallige Menneskemængde udtrykte paa den meest levende Maade sin oprigtige Glæde over at see den eldskede Landsfader i deres dal, og Egnens unge Piger bestrøede med Blomster hver Vei, Hans Majestæt passerede. Efter at have holdt et Taffel paa Sundvolden, hvortil saa mange Tiltsedeværende, som Pladsen tillod, vare tilsagte, vendte Mans Majesæt tilbage, eskorteret af Gaardbrugere fra Ringerige. Ved Ankomsten til Bærums Verk. Kl. henved 9 om Aftenen, foregik et Udslag af Marsovnen, ved hvilket støbtes med Flammetræk Hans Majestæts Navne-Chiffer med Krone over. Efter et Aftensmaaltid paa Bærum hos hr. Statsraad Grev Wedel-Jarlsberg foregik Tilbagereisen, og omtrent ved Midnatstid kom Hans Majesæt tilbage hertil. Deres Excellenser Statsminister Løvenskiold og Grev Brahe, Statsraad Collett, den franske Gesandt Marquis de St. Simon m. Fl. ledsagede Hans Majesæt paa denne Tur.

Hvis en finner en avis som er 50 år eller mere, så kast den ikke. Les den, og gjem den! Det er godt historisk stoff. I min samling finnes mange 100 år gamle eksemplarer av «Morgenbladet». Jeg leser om «Onkle Toms Cabin» som akkurat da for 100 år siden kom ut. Om krig som raste da. Keiseren av Østerrik besøkte tyrkerne og ble mottatt av sultanens representanter, nemlig av Muschir og 2 Feriks d.v.s. en feltmarskalk og 2 generaler.

Så leser jeg om tilreisende til Christiania, og finner i rubrikkene mange kjente ringerikinger, som f. eks. apoteker Gotske som tok inn på Hotell Kopenhagen.

Dette og meget mere til noterte jeg ut fra de gamle aviser mens jeg ledte etter opplysninger om Kleiva. Men en må ikke glemme «stedets eget organ», nemlig Ringeriges Ugeblad. Dog behøver en ikke å uroe hr. Henriksen i redaksjonen hver gang en skal grave i de gulnede årganger — en kan sitte lunt i U.B.

I 1880 berettes i bladet at treverket på Utsikten var helt råttent hvorfor et nytt solid ble oppsatt. Jernverk og benker kostet kr. 308,12. Utgiftene bestredes av kgl. fullmektig Rytterager og grosserer Pettersen. Rytterager var holeværing f. 1818 d. 1898. Pettersen var en mektig Oslogrossist, som i daglig tale ble kalt Petter Nydelig fordi han alltid gikk så flott kledd.

— Vel, så leter vi etter minner fra Kleiva og Utsikten.

DALEN VÅR

(SOKNEDALSSANGEN)

Når maisola skinner
 så gras og blomster gror,
 og fugleflokken finner
 sitt gamle reir i nord,
 når elva full av tømmer går,
 og bonden sine åkrer sår,
 da er det helst vi synger
 en sang til dalen vår.

Her gikk de fedrer trygge
 og ryddet heim og gard,
 men skogen kastet skygge,
 og vintren den var hard.
 Det kostet slit og tålsamt mot
 før det ble plogland — fot for fot.
 Slik bygdes Soknedalen,
 og her har vi vår rot.

De staute fedrer hviler
 forlengst i haug og grav.
 Men se, slik dalen smiler
 når marka står i lav.
 Ja, takk for arven som vi fikk,
 vi skal nok holde den i skikk
 så fedrer skulle gledes
 om atter her de gikk.

De store skoger suser
 som før i gamle dar,
 og muntre fosser bruser
 langs Sognas elvefar,
 og rolig stiger røyken blå
 fra gamle tun og heimer små,
 så framtid dalen eier,
 og framgang skal den få.

Så lev da, dal som trygger
 om ættens heim og jord,
 så lev da, folk som bygger
 og går i fedres spor.
 Her stiger ikke sagn og ry,
 men lerkesang mot vårblank sky.
 Ja, lev da, Soknedalen,
 fra nå til siste gry.

Elling M. Solheim.

SANG TIL HØNEFOSS

Til mel.: «Der ligger et land mot den evige sne».

På Ringerikes sletter, men kranset av skog,
hvor øksen må byttes med såmannens plog,
der ligger en by mellom åsenes rad,
så liten og vakker, så munter og glad.

Og Tyrifjords hager strør blomster omkring,
mens skogene bak setter hjulet isving.
Hvor nøkken ved nattetid klimprer sin sang,
der fløtes det tømmerlast dagen så lang.

Og mangen smågutt har ønsket seg med,
når øyet så stokken som seilte avsted.
Og mangen småjente med lengtende hug
har lyttet til toner ved bredden i smug.

Ti fossen har sunget det herligste kvad
om byen som hviler bak åsenes rad,
og alt hva vi eier av skapende trang —
den fletter det inn i vår sjel ved sin sang.

Ditt ansikt kan skifte, din klædning bli ny —
du selv er den samme, vår barnedrøms by!
At verden er vakker og solfylt vår vei,
det skyldes ditt billed, og drømmen om deg.

Ingeborg P. Fougner.

Folkeliv, seder og skikker.

Av utflyttet ringeriking.

(I dette avsnitt er det nokså meget fra «Norderhovboka», men da det er Vikar som har skrevet samme avsnitt i den har jeg ikke funnet det nødvendig å angi det for hvert enkelt tilfelle.)

En hovedinteresse samlet seg tidligere om kirken og kirkestedet. Kirkene stod som oftest på et høyt og fritliggende sted i bygda, og «på et høyt sted» stod den også i folks tanker. Det er vel ikke stort mere enn 60—70 år siden at eldre folk enda brukte å løfte på hatten når de hørte kirkeklokkene ringe.

I steden for dato brukte man lenge de kirkelige merkedager som tidsbestemmelse, og de eldre av oss husker vel enno at vi hørte om dette. Foruten de tre store høytider støttet en da sine tidsangivelser til trettendagen (13. dag jul, 6. jan.), kyndelsmess, marimess, (voffermerss som den også kalltes), St. Hans, Olsok, mikkelmess, hellemess (alle helgens dag) o. fl. Det var 6 veker fra jul til kyndelsmess, 7 veker fra kyndelsmess til marimess, 3 veker fra marimess til «sommermål (sommerdagen, 14. april), 10 veker fra sommermål til St. Hans, 5 veker fra St. Hans til Olsok, 7 veker fra Olsok til korsmes (14. sept. da skulle en flytte heim fra setra), 1 mnd. fra korsmess til vinternettene (14. okt.), og 10 veker derfra til jul.

De fleste av disse dagene tok de som helligdager til langt ut i det 19. århundre. Det samme gjaldt 3diedagene, og særlig 3die dag jul er først i de siste 60—70 år gått over til hverdag overalt i bygda.

På 3diedagene, kyndelsmessdagen, marimessdagen, St. Hansdagen, mikkelsmessdagen og hellemessdagen måtte ingen drive med tungarbeide for 80—90 år siden og visstnok endel seinere. Per Odden fortalte i 1926 at folk «høllt helg». Per tjente i sin ungdom på Buøinan i Flø, og da drog han til skogs og hogg tørrgran til ved en 3die dag påske. På heimvegen glei han på ei istuve, rulla overende og skar tvers av tommelingsena. Det var avdi han arbeidet ein 3die dag, sa sjølvefølka.

«Mea jeg va smågutt va' je jamt hos'n Bjønn Høghaug. Eingong dreiv gutta hass å je på å spikk på noko. Da kom 'n Bjønn inn, å da sa'n:

«Di må itte spikke idag, de' e' helg idag», sa'n. Det va' ein kjinnelsmessedag.» (Kristian Karlsen 1925).

Til langt ut i det 19. hundreåret fikk en i kirken besked om mangt å mye som en no får greie på på annen måte. Som eks. kan nevnes at kirkedepartementet i sirkulære av 11. juli 1831 — da man fryktet et angrep av kolera — gir prestene dette pålegg: «De anmodes om ved passende leilighet i *Deres preken*er at vise renslighets og måteholdenhets nytte og innskjerpe de plikter som i denne henseende påligger enhver mot sig selv og andre.» Og i kirken innsamledes helt inn i det 19. århundre ved ombæring av «tavler» frivillige bidrag til fattigvesenet og skolekasse.

Når folk vel var kommet ut av kirken fikk de på kirkebakken enda en hel del å vite. Ved kirkeporten stod nemlig lensmannen og kunngjorde om bortkomne hester, fredlysinger, auksjoner, skifter som skulle holdes og mange andre ting. — «Thi ville I,» så lyder en eldre sorenskriverordre til lensmannen, «som stædets lensmand bekjendtgjøre samme skiftes holdelse af kirkebakken for Stervboets debitorer og kreditorer samt for arvingene og de umyndiges nærmeste fødte verger efter loven.»

En fikk på denne måte liksom sin avis med det samme — og hadde i regelen heller ingen annen — og adskillige av kirkebakkens bekjendtgjørelser blev samtaleemne på heimvegen. Ved kirken fikk man således et fast stevne hvorfra påbud og ordrer delvis utgikk, hvor kunngjørelser lestes, nyheter spurtes, kjenninger kunne møtes og avtaler gjøres — ja somme tider blei det som et marked eller idrettsstevne.

Det var derfor ikke å vente at alle skulle gå til kirke av opphøyede grunner. At de i det hele tatt gikk dit var hovedsaken etter myndighetenes oppfatning. Både i det 17. og 18. århundre kommandertes folk til kirken ved kongebud, ja endog til altergang, og det var straff, gapestokk eller bøter, for ikke å gå dit. Serskilt strengt var det ved visse anledninger som f. eks. ved enkelte påbudte serlige bededager. Og en skulle ikke gå i hvilken som helst kirke, nei i sin egen kirke skulle man gå på disse dager. Ved en omfram bededag omkring 1690 var en mann på

Røsby ikke i Lunder kirke den dagen, og kom for retten for dette. Han forklarte der at han på den tid var på reise til Bragernes, og la fram attest fra presten i Lier om at han den dag var i Sylling kirke, men det hjalp ikke, mannen blev bøtelagt. Der var også bøter for å ha «kommet for tidlig med sin hustru», som det står i et forelegg. Fikk noen et uekte barn måtte de betale bot, og dessuten stå offentlig til skrifte i kirken i hele menighetens påhør, men derimot var det først i seinere tid at faren blei pålagt opfostningsbidrag.

Å drive handel ved kirken var forbutt, selv sagt må en vel nesten si. En dag i 1750-åra hadde en fattig krok fra Strømsodt solgt noe tobakk utenfor kirken en prekensøndag, og blev bøtelagt.

Men det synes ikke som den strenge kirketukt skremte folk so mye like vel, og det hendte således ikke sjelden at folk kom fulle til kirken, ja endog gikk til alters i den tilstand. En søndag 1790-åra kom en av Lunders større bønder full til kirken og satt der til presten var kommet et stykke ut i preka. Da reiste han seg, tok luva si og gikk og sa med det samme: «No gir jeg faen i dere alle sammen.» Han slapp merkelig nok med bare 10 rd. i bot for den bedrift.

Hesselberg, som var res. kapellan til Norderhov i 1870-åra, var etter hvad folk sa tør og mager av utseende og like så tørre var prekene hans. So en juledag han forrettet ved Lunder kom en av bygdens glade lakser god og full i kirken. Han satt rolig til Hesselberg var kommet et stykke ut i preka, da reiste han seg og sa: Nå høller du kjeft, Hesselberg, det er mitt begjær,» og dermed gikk han. Han fikk 10 spd. i bot.

I eldre tid bodde både soknepresten og den res. kapellan ved Norderhov, og når de da skulle forrette i Lunder reiste de opp dagen før, og tok da opphold på de større gårdene etter tur. Bøndene hadde også plikt til etter tur å hente presten og kjøre ham hjem igjen. Fra gammelt hadde det nok været skikk at disse som skulle hente presten reiste dit ut eftan før, og overnattet på prestegården hvor de da fikk mat både til seg og hesten. Da Borchgrevink blei sokneprest til Norderhov (fra 1793 til 1819) ville han ikke gi skysskaren og hesten opphold, og for å få saken avgjort gav da Erik Lundesgården og Ole Olsen Berg, som var sammen om dette, skysskaren ordre til å reise hjem igjen uten prest ifall han

ikke ville gi dem opphold. Skysskaren så gjorde og resultatet blei naturligvis en rettssak som endte med at presten vandt. Det blev av retten fastslått at det ikke var av plikt men av sin egen godhet at prestene hittil hadde gitt skysskarene og hestene fritt opphold når de kom for å hente ham. For den tapte prosess tok Erik Lundesgården, etter hvad tradisjonen veit å fortelle, siden hevn ved en gang da Borchgrevink skulle overnatte hos ham, å slippe en geitebukk som han hadde lært opp til det, inn til ham, og nesten skremte livet av presten. Presten våknet ved å høre noe tråkking i trappen, og blev redd da døra vart stanga opp, og presten fikk kjenne noe koldt og loddent mot seg i sengen. Han greip seg fore med hendene, fikk tak i horna på bokken og ropte: Å Herre, hjelp. Det er satan selv, nu haver jeg ham i hornene.» At Erik Lundesgården ikke var langt unnav, og at han har frydet seg over sin hevn tør vel ansees som sikkert.

Som før nevnt kunne messedager ved kirkene arte seg som det rene marked eller idrettsstevne. Et slikt stevne hadde de i Lunder ved den såkallte «krillingmesse», som holdtes om høsten siste prekensøndag før mikkelmess. Til denne massa kom det serlig mange fra Krødsherad, derav navnet «krillingmesse», men også fra Heradsbygda og Norderhov kom det folk. På disse messene blei det mellom annet også drevet med kappridning, og mange spreke hester har vel da fått syne seg på Kirkemoen. I lang tid etter gikk det frasagn om Erik Povelsen Oppegård, f. 1749, d. 1810 og eier av nedre Oppegård, som en svær hestekar. En gang da det til en slik krillingmesse hōvde so at presten hadde sitt tilhold hos Erik Oppegård, la han under gudstjenesten merke til at Erik nok var mere ute enn inne og hørte på presten, og da de seinare satt ved middagsbordet på Oppegård ville presten sette Erik litt i beit for dette, og so sa han: «Nå min gode Erik, hvordan lōd prestens tale idag?». «Å», svarte Erik, «jeg henger mei aldri i orda til noen je, og allerminst i orda til presten.»

Det blei slutt med krillingmessa i slutten av 1850-åra. Det var jo ikke bare så bra med alt ved slike messer, det vanket nok adskillig både av fyll og slagsmål, og presten Bruun i Norderhov og Jørgen Moe i Krødsherad fikk gjort slutt på disse messene. En av krillingenes siste «store» ved disse messer blei kallt «Grise-Sven.» Sven Gren var rette navnet hans, men han skulle været en fæl fyllefant og slagsbror.

HØNEFOSS TeglVERK OG KALKFABRIK

— Under samme ledelse —

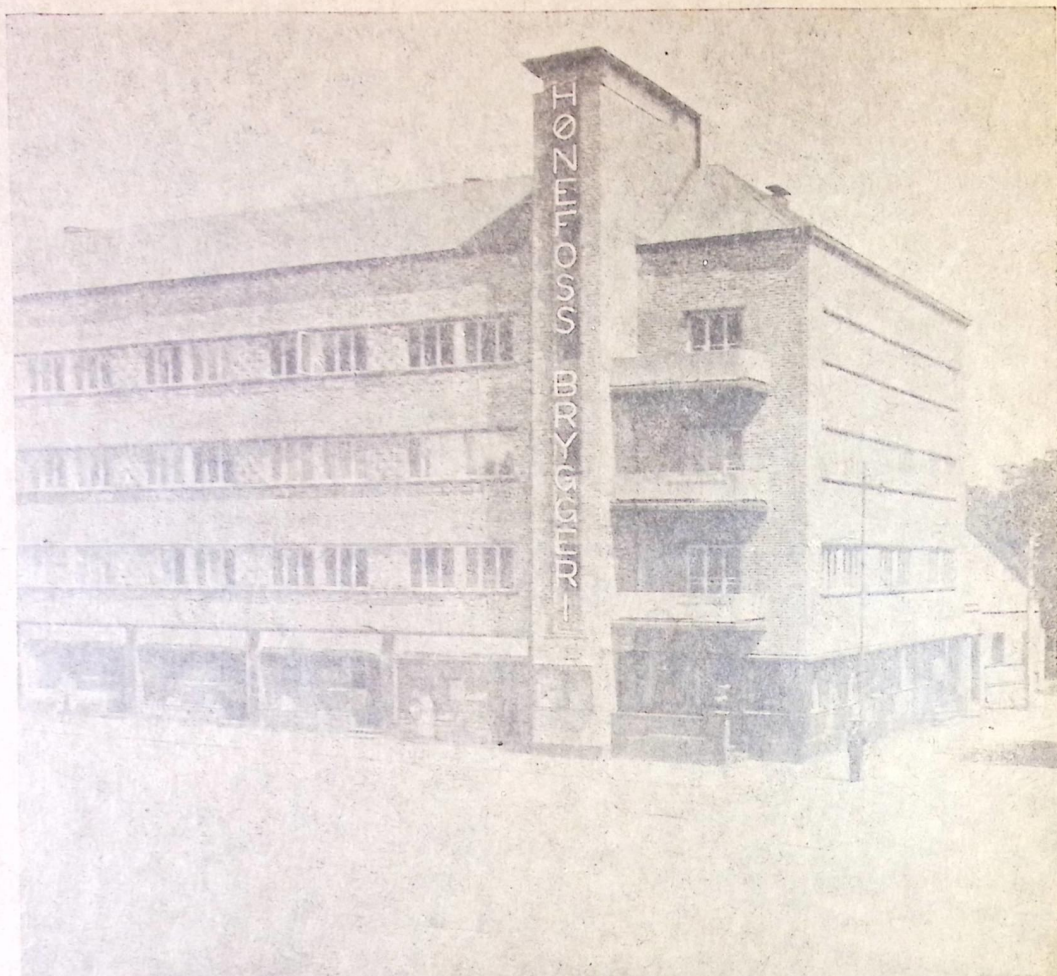
Tlf.: Sentralbord 34 - 112 - 264 - 1136

Teglverket direkte 264

JERN - BYGNINGSARTIKLER
MALERVARER - KJØKKENUTSTYR

10 METER UNDER DETTE BYGG LAGRES DET GODE HØNEFOSS BRYGG

Hønefoss Bryggeris
Øl.

Hønefoss Bryggeris
Mineralvann.

